

UNIVERSITETET I
NORDLAND

MASTEROPPGAVE

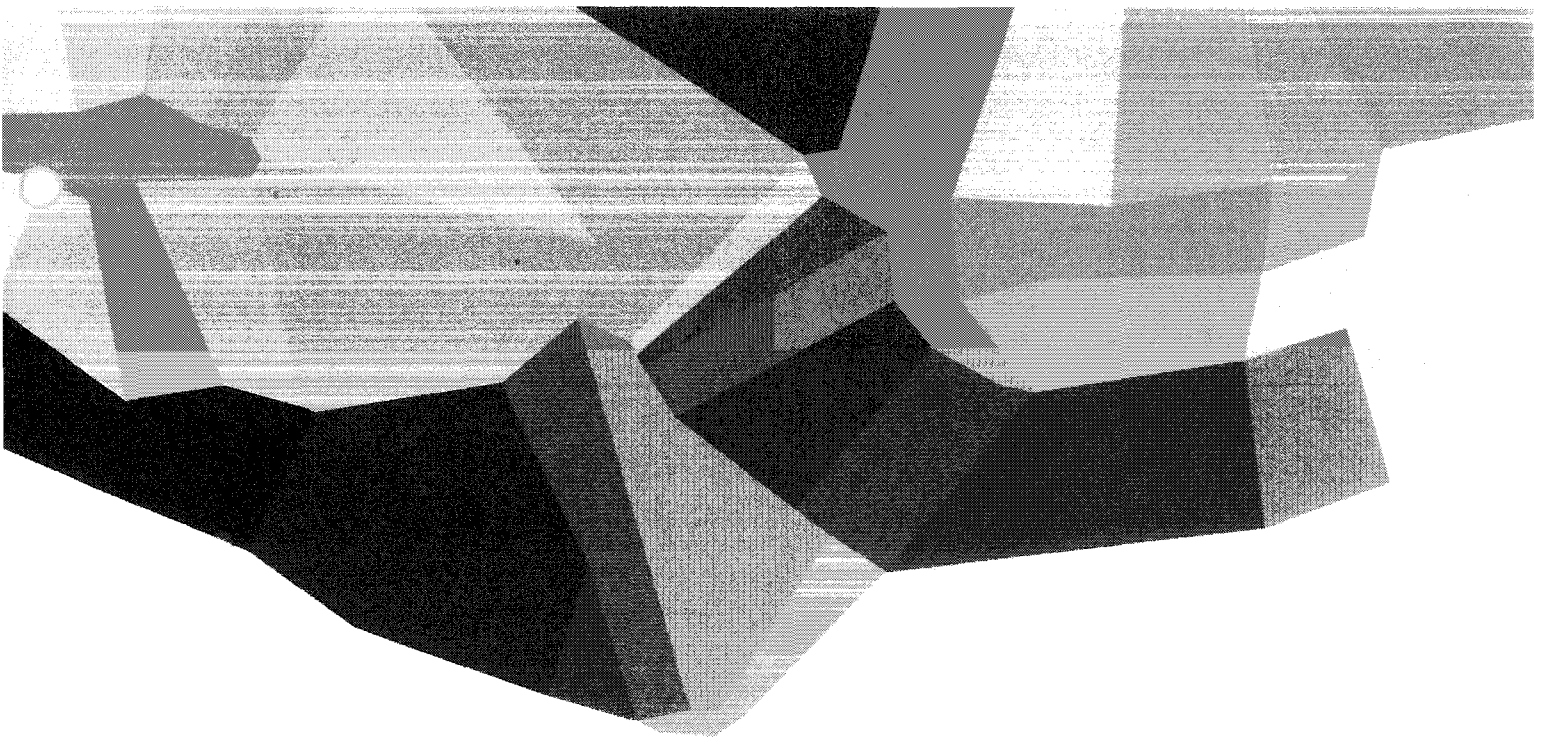
Stamming og yrkesvalg

En kvalitativ undersøkelse om stamming påvirker
valg av yrke.

[Svee, Vibeke Midtgård]

Kandidat nr. 58

Master i logopedi 2013

Sammendrag

Tittel: Stammering og yrkesvalg. En kvalitativ undersøkelse om stammering kan påvirke valg av yrke.

Bakgrunn og formål: Stammering er en svært sammensatt vanske, som kan komme til uttrykk på forskjellig vis hos de som rammes. For noen kan vanskene bli så omfattende at det får konsekvenser for hele livsførselen, inkludert yrkesliv. Det har vært forsket lite på dette området i Norge, og jeg håper at dette kan være et bidrag til økt kunnskap og forståelse på feltet.

Problemstilling: Kan stammering påvirke valg av yrke? Hvordan er det å være en ungdom som har stammering, og samtidig være på terskelen til et voksenliv, med utdanning og yrkesvalg.

Metode: Jeg har brukt semistrukturert intervju, der tre informanter har svart på åpne og lukkede spørsmål omkring tanker om utdanning og yrke, selvfølelse og synet på mestring. Informantene er over 22 år, og har hatt vansker knyttet til stammering gjennom ungdomsalderen.

Analyse: Utgangspunktet for analysen er gjort på bakgrunn av fire forskningsspørsmål som danner en kategorisering i intervjuguiden. Disse fire områdene er hjelp/støtte, påvirkning av opplevelse av mestring, påvirkning av selvfølelsen og kommunikasjon med andre. Intervjuguiden bygger på teoridelen i oppgaven, og særlig hva utenlandske artikkelforfattere har løftet frem.

Resultat, diskusjon og funn: Resultatene av intervjuene fremhever sju funn som jeg har diskutert. Disse sju funnene er at betydningen av hjelp fra logoped er spesielt viktig i årene man går på ungdom- og videregående skole, og at de muntlige karakterene hadde vært bedre ved tilrettelegging av gode kommunikasjonssituasjoner. Frykt for å bruke telefon, og negativt syn på seg selv som kommunikasjonspartner har en indirekte påvirkning på deres utdannelsemuligheter. Informantene hadde en negativ innstilling til seg selv i forhold til å være en aktør på utdanningmarkedet *før* utgangen av videregående skole, og de hadde en betydelig lavere selvfølelse i disse årene. Støtte fra familie og venner har betydning. De mente også at mer åpenhet om stammeringen sin, spesielt i ungdomsårene, hadde kunnet gi lærere og medelever mer innsikt i vanskene sine, og at det hadde gitt dem bedre muligheter til å få vist hva de kunne.

Abstract

The purpose of the study was to investigate if stuttering has an impact on young peoples education and choice of occupation. Participants were adults ranging from 23-39 years. Methods involved individual interviews design to explore domains of education, choice of occupation, speech therapy, social life and emotional issues. Main findings of the study indicated that the participants perceived their stuttering to impact their academic performance in school, especially in high school. The participants also expressed low self-esteem during high school, and claimed that a close work with a speech therapist during high school would increased their self-esteem and academic performance in oral subjects. They also received good support from friends and family. All the participants claimed that telephonecalling was a difficult area, then and now, and had an significant influence on thoghts of future occupation. Findings are taken to suggest that youth with stuttering should have possibility to cooperate with a speech therapist during high school, and the help should be adequate.

Keywords; stuttering, self-esteem, education, choice of occupation, fear of phonecalling, speech therapy.

Førord

Det har vært en spennende prosess å skrive masteroppgave. En prosess ulik alt annet jeg har gjort tidligere. Jeg har ikke skjønt det før etterpå, alt alle de kranglete småveiene og blindveiene har vært nyttige og nødvendige for å få til denne oppgaven. Det er heller ikke bare med glede jeg avslutter turen og takker for meg. Jeg kommer nok til å savne den gode følelsene av å se sammenhenger, finne relevante artikler og godt fagstoff.

Først og fremst vil jeg takke mine tre flotte informanter, som har gitt av sin tid og sine tanker, og latt meg ta del i deres opplevelser. De har vært en inspirasjon med sin åpenhet og imøtekommende væremåte og bidratt stort i denne oppgaven. Tusen takk!

Jeg vil også takke veilederen min, Irene Bele, for veldig god oppfølging i form av ros og kritiske bemerkninger. Hun har oppmuntret meg til å stole på meg selv. Samtidig vil jeg takke medstudenter for nyttige telefonsamtaler, trivelige lunsjer og gode diskusjoner.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke min flotte familie. De har vært tålmodige, interessert og latt meg være i en egen boble i perioder. Takk til Bjørn for å ha laget et eget kontor til meg, der jeg kunne ha bøker og papirer spredt utover til enhver tid.

Bodø, mai 2013

Innholdsliste

1 Innledning	1
1.1 Tema.....	1
1.2 Bakgrunn og formål.....	1
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	2
1.4 Avgrensning og oppbygging av oppgaven.....	2
2 Teori.....	4
2.1 Hva er stamming?.....	4
2.1.1 Forekomst.....	6
2.1.2 Utviklingsforløpet.....	6
2.2 Ulike perspektiv på årsaker til stamming.....	9
2.2.1 En multifaktoriell modell.....	11
2.3 Stammebehandling.....	11
2.3.1 Stammebehandling for førskolebarn, både indirekte og direkte.....	11
2.3.2 Behandling, før og nå.....	12
2.4 Ungdomsalderen.....	14
2.5 Yrkesvalg.....	14
2.6 Selvbilde/selvfølelse/selvoppfattelse.....	16
2.7 Mestring.....	17
3 Forskningsdesign og metodevalg.....	18
3.1 Metodevalg.....	18
3.1.1 Semistrukturert intervju.....	19
3.1.2 Førforståelse.....	19
3.1.3 Å sette fordommer på spill.....	20
3.2 Utvalg.....	21
3.2.1 Endelig utvalg.....	22
3.3 Intervjuguiden.....	22
3.3.1 Prøveintervju.....	23
3.3.2 Gjennomføring av intervjuene.....	24
3.3.3 Etske dilemma og hensyn.....	25
3.3.4 Lydopptak og transkribering.....	26
3.3.5 Validitet, reabilitet og generalisering.....	27
3.4 Bearbeiding og analyse av datamaterialet.....	28
4 Resultater.....	29
4.1 Opplevelsen av å stamme, før og nå.....	29
4.2 Støtte og betydning av den.....	30
4.3 I hvilken grad har stammingen påvirket mestringfølelsen.....	34
4.3.1 Skolegang og karakterer.....	34
4.3.2 Tanker om fremtidig yrkesvalg.....	36
4.4 I hvilken grad stammingen har påvirket selvfølelsen.....	38
4.5 Hvordan har stammingen påvirket kommunikasjon med andre?.....	40

5	Diskusjon.....	43
5.1	Betydningen av hjelp fra logoped, muntlige fag og karakterer.....	43
5.2	Frykt for telefonen.....	45
5.3	Synet på egne kommunikasjonsferdigheter.....	46
5.4	Dårlig selvfølelse i årene på videregående skole.....	48
5.5	Støtte fra familie og venner.....	49
5.6	Tanker rundt yrkesvalg.....	50
5.7	Åpenhet.....	52
6	Konklusjoner.....	54
6.1	Oppsummerende funn.....	54
6.2	Tanker om veien videre.....	55
	Innholdsliste.....	56
	Oversikt over vedlegg.....	61

1 Innledning

Stamming er en taleflytvanske som er svært sammensatt. Det kan gi utslag både på det språklige, psykologiske og det emosjonelle plan (Guitar, 2006). For noen kan det også utvikle seg til en kommunikasjonsvanske. Det er vanskelig å generalisere, fordi det er mange individuelle årsaker til hvordan man håndterer det å ha stamming (Preus, 1987). Å være ungdom med stamming, innebærer en del utfordringer. Negative tilbakemeldinger på stammingen, kan medføre tap av mestringsopplevelser og påvirke oppfatningen man har av seg selv som en kommunikasjonspartner (Rustin, 1995).

1.1 Tema

Temaet i oppgaven er å finne ut om det å ha stamming i ungdomsårene kan ha noe å si for valg av utdanning og yrke.

1.2 Bakgrunn og formål

Bakgrunnen for å gjøre dette forskningsarbeidet er en avisartikkel publisert i avisa Nordland 1. mars 2011, i perioden rundt premieren på «Kongens tale». Kort oppsummert er dette en varm og rørende film om den britiske tronarvingen Albert, og hemmelighetene rundt stammingen hans. I forbindelse med omtale om filmens tematikk, leste jeg en sterk historie om en ung mann som hadde slitt med stamming i mange år. Han kunne fortelle om perioder med isolasjon, dårlig selvfølelse, alkohol og selvmordstanker. Til tross for dette, har han med god hjelp av en psykiater fått stablet seg på bena igjen. Nå er han 32 år, vokalist i et band og kan dele opplevelsene om stammingen sin med andre. I denne forbindelse ble min nysgjerrighet for stamming vekket. Sammen med erfaringer fra praksisperioden min, har jeg lurt på hvordan det er for et ungt menneske som har stamming, og skulle ut og gjøre et utdanning og yrkesvalg. Det er selvfølgelig mange faktorer som spiller inn når det gjelder å gjøre yrkesvalg, og det beror ikke bare på individet. Det kan være utenforliggende årsaker som tilbud, konkurranse, økonomiske, kulturelle og sosiale forhold som også spiller inn (Markussen mfl., 2006).

Formålet med oppgaven er å bidra med mer kunnskap og forståelse på feltet, som kanskje kan føre til at flere unge mennesker som har stamming kan få oppleve mer åpenhet og trygghet i kommunikasjonssituasjoner, og få enda bedre og mer tilpasset hjelp.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstillingen er som følger: Kan stamming påvirke yrkesvalg?

I tillegg har jeg fem forskningsspørsmål som danner en naturlig kategorisering, og som skal sikre bredden i svaret på problemstillingen. Intervjuguiden er bygget opp omkring disse spørsmålene.

- 1) Opplevelsen av å stamme, før og nå?
- 2) Hjelp og støtte opp igjennom årene og betydningen av den?
- 3) I hvilken grad har stammingen påvirket mestringsfølelsen?
- 4) I hvilken grad har den påvirket selvfølelsen?
- 5) Hvordan har stammingen påvirket i forhold til kommunikasjon med andre?

1.4 Avgrensning og oppbygging av oppgaven

Ettersom jeg tar utgangspunkt i de fem forskningsspørsmålene ser man at jeg har valgt å ta med opplevelsen av å stamme, både før og nå. Jeg har også vært interessert om det har skjedd en endring med økende alder. Jeg har tenkt at det er interessant for problemstillingen, om informantene har hatt hjelp fra logoped, familie og venner. Mestringsfølelse og selvfølelse anser jeg også som sentrale faktorer, og henger sammen med motivasjonen. Jeg har sett på dette i forhold til karakterer, utdanning og yrkessammenheng. Til slutt har jeg sett på kommunikasjon med andre, og hvordan stammingen påvirker denne.

Kapittel 2 er en gjennomgang av aktuell teori og forskning. Jeg redegjør for teori om stamming, ulike perspektiver på stamming og behandling før og nå. På grunn av lite forskning på dette feltet i Norge, har jeg med en del utenlandske forskningsartikler. Jeg sier også litt om det å være ungdom med stamming, og tar med sentral teori om mestring, selvfølelse og yrkesvalg.

Kapittel 3 er en beskrivelse av forskningsmetoden i oppgaven. Jeg har brukt semistrukturert intervju og spurt tre informanter i alderen 23-39 år, både åpne og lukkede spørsmål.

Det fjerde kapitlet er et analysekapittel der jeg arbeider meg frem til noen resultater.

Utgangspunktet er forskningsspørsmålene, men det gror også frem andre momenter. Disse omtaler jeg videre i kapittel fem.

I Kapittel 5, diskuterer jeg funnene fra analysearbeidet og forsøker å se saken fra ulike ståsted.

Når det gjelder oppgaver som denne, er det vanskelig å si at man får hundre prosent riktige svar, Det er mange forhold som kan påvirke resultatet, og det er mange måter å tolke på. Det kan være en annen sannhet enn den som kommer frem her, fordi når man har med mennesker å gjøre er det så mange faktorer man ikke rår over.

I det siste kapitlet, kapittel 6, trekker jeg noen konklusjoner, og sier litt om veien videre.

2 Teori

I dette kapittelet vil jeg si noe om hva stamming er, forekomst og utviklingsforløp. Jeg vil også ta med beskrivelser av ulike muligheter som finnes for behandling. Jeg legger vekten på behandling av voksne, da det er voksne som stammer som er i fokus i problemstillingen min.

Jeg vil også redegjøre for begrep som ungdom, mestring og selvfølelse, og her nevnes teoretiske betraktninger som kan kobles opp mot det å være en ungdom med stamming. Jeg tar også med noe teori om yrkesvalg.

2.1 Hva er stamming?

Stamming er først og fremst en taleflytvanske, der rytmen i talen er forstyrret. Stamming gir unormalt mange stopp i talen, og gjør at vedkommende har en del kamp og strev med å få sagt det han vil si. Dette kan føre til at det også blir en kommunikasjonsvanske for den som stammer (Bredtvedt kompetansesenter, 2011).

Man skiller mellom stamming og løpsk tale, selv om det ikke er uvanlig at løpsk tale opptrer sammen med stamming (Heitmann, 2010). Stamming kan opptre på ulike tidspunkt i livet, og man skiller mellom tre former for stamming; nevrogen, psykogen og utviklingsmessig stamming. Nevrogen stamming kan oppstå ved nevrologisk patologi i hjernen (foreksempel svulst), og stammingen er da atypisk og krever følgelig en tverrfaglig utredning. Psykogen stamming kan også ha atypiske trekk. Den kan komme som en følge av psykologisk traume, og det finnes ingen medisinsk historie eller organisk sykdom. Psykogen stamming kan ha spontan bedring eller bortfall av symptomer.

Utviklingsmessig stamming, er stamming som oppstår som regel i 2-5 års alderen (Guitar, 2006) og før 12 års alder, men det finnes unntak (ibid.). I denne oppgaven blir ordet stamming en betegnelse for alle de tre typene av stamming, men det er den utviklingsmessige stammingen som har fokuset og som jeg skal beskrive nærmere.

Jeg kommer til å bruke betegnelsen «en som har stamming», og ikke «en som stammer», for å understreke at man ikke *er* stammingen. Jeg vil også nevne at det er vanlig med innslag av ikke-flytende tale hos personer som ikke har stamming også, men at det da ikke er snakk om kamp og strev med snakkingen.

Stamming kan opptre og oppleves forskjellig fra person til person. Vansken kan foruten språklige og kommunikative utfordringer, gi vansker av psykologisk og emosjonell art (Guitar, 2006). Den som har stamming kan reagere negativt på bruddene i talen, og vil gjerne unngå, eller presser seg gjennom ord. Disse først tilfeldige teknikkene, kan i følge Guitar feste seg som lærte talemønstre og gjøre vanskene ytterligere kompliserte. Dette kalles sekundærstamming.

Det er mange ulike definisjoner på stamming, alt etter hva man vektlegger. Grovt sett kan man skille mellom to hovedgrupper av definisjoner, hvor den ene fokuserer på **stammingens symptomer** og den andre i større grad trekker inn det **kommunikasjonsmessige perspektivet**. Noen teorier går i retning av at det er omgivelsenes reaksjoner på talebruddene som er årsaken til at de fortsetter å ha stamming, andre løfter frem psyken som en mulig årsak og noen mener det er feilreaksjoner i hjernen (Heitmann, 2010).

Van Riper (1983), som var rådende i logopedisk behandling på 1970- og 80-tallet, sier det er vanskelig å definere stamming. Han sier det kan sammenlignes med et puslespill der bitene kan tilhøre patologi, genetikk, nevropsykologi, psykiatri og lingvistikk, men man vet ikke hvilke biter som mangler eller om noen er feilplassert. Yairi og Ambrose (2005) mener også det er spesielt vanskelig å definere hva stamming er, da det kommer til uttrykk på forskjellig måte hos de som rammes. Selv om det er mange ulike måter å både definere hva stamming er, og årsaken til den, er de aller fleste enige i forløpet til stamming. Shapiro (2011) sier at alle definisjoner utgjør en del sannhet, men understreker variasjonen i definisjonene. Han påpeker at det i 2011 fremdeles mangler en universell akseptert definisjon.

Jeg velger å ta med noen definisjoner fra hver «leir», for å vise bredden i problematikken til en som har stamming. Shapiro (1999) vektlegger at stamming er en kommunikasjonsvanske, og at stamming skaper ufrivillige forstyrrelser idet vedkommende skal til å snakke, og at det da oppstår en lært reaksjon. Deretter utvikles negative tanker og følelser rundt snakkingen, og om seg selv som kommunikator.

Barry Guitar (2006) står i dag sentralt med sine teorier, og han har en symptomatisk måte å definere hva stamming er. Han sier om stamming, (min oversettelse):

Stamming kjennetegnes ved en unormal høy frekvens av stopp i taleflyten. Disse stoppene kommer vanligvis i form av repetisjon av lyder, stavelser eller en-stavellesord, forlengelser av lyder og blokkeringer av luftstrømmen eller stemmen i talen

I motsetning til Guitars vektleggelse av stopp i talen, vektlegger Starkweather i sin definisjon anstrengelse i talen. Starkweather (1990) definerer stamming som uregelmessig og ujevn tale med usedvanlig stor anstrengelse.

WHO definisjon fra 2007 er litt mer spesifikk og legger vekt på de observerbare kjennetegnene ved stamming:

Speech that is characterized by frequent repetitions or prolongations of sounds or syllables or words, or by frequent hesitations or pauses that disrupt the rhythmic flow of speech. It should be classified as a disorder only if its severity is such as to markedly disturb the fluency of speech (WHO 2007: ICD-10 - punkt F98.5)

2.1.1 Forekomst

Stamming forekommer i alle kulturer og i alle sosiale lag over hele verden. Den berører begge kjønn, og man antar det har eksistert helt siden menneskene begynte å bruke språk som kommunikasjonsmiddel (Guitar, 2006). I følge han, starter den utviklingsmessige stammingen i de fleste tilfeller mellom 2-5 års alderen, og sjelden etter 12 år. Ved 4 års alderen ser det ut til at det er høyest forekomst (Yairi og Ambrose, 1992). I førskolealder er det dobbelt så vanlig blant gutter, som hos jenter, og har en forekomst på 4-5%. Ved skolealder/voksne blir det 3 ganger vanligere hos gutter, og samtidig synker tallet til 1% for den totale befolkningen i skolealder og 0,7% hos voksne (Guitar, 2006). I om lag 75% av tilfellene går stammingen over av seg selv, enten med eller uten behandling, og det kan se ut som det er jentene som har mest naturlig restituerings.

2.1.2 Utviklingsforløpet

Om ikke alle teoretikerne er enige om hva som skal være den universelle definisjonen på stamming,

er de fleste enig om forløpet til stamming (Guitar, 2006). Guitar opererer med fem faser i sin gradering av stamming, og de tar jeg kort med her.

1. Småbarnsstotring og normal ikke-flytende tale. 2-5 år

Det er ikke unormalt at barn i sin tidlige språkutvikling har innslag av ikke-flytende tale, og bruker tid på å finne de riktige ordene for tankene sine. I denne perioden er « stammingen» preget av lyd, stavelse og småordgjentagelse.

2. Primærstamming 1,5-6 år

I denne perioden er ikke barnet oppmerksom på at det «snubler» litt i ordene, før andre gjør dem oppmerksom på det. Van Riper (1971) mener dette kan være årsaken til stammingen. Denne stammingen skiller seg fra normal ikke-flyt ved hyppigere flytbrudd, mer enn 10 pr 100 ord, og flere gjentagelser av deler av ord, entavelsesord og forlengelser av ord. Barnet har ingen sekundæratferd og det er sjelden negative holdninger og følelser. Barnet stammer avslappet.

3. Begynnende stamming 3-8 år

På dette stadiet tiltar stammingen. Gjentakelsene blir hurtigere og uregelmessige, lyder forlenges både i begynnelsen og midt inni ordene, og man kan observere økte muskelspenninger og derved frysing av artikulasjonsstilling. Den første blokkeringen av luftstrøm kan forekomme og være en skremmende opplevelse for barnet. Sekundæratferd er en respons på muskulær spenning, og blir frivillig iallefall til å begynne med. Senere kan det etablere seg til lært atferd. Barnet er bevisst at det stammer i blant og kan føle frustrasjon i forhold til stammeøyeblikket, men det har som regel ikke utviklet frykt for å stamme eller følelsen av skam. Det kan utvikle fluktreaksjoner som hodenikking, kniping av øynene og ordfyllere som foreksempel et «um», som kan løse ut ordene. Barnet er i en veldig utvikling på de fleste områder og kravet fra miljøet øker.

4. Sekundærstamming (intermediate) 6-13 år

Dette nivået kjennetegnes av økning i spente blokkeringer, gjentagelser og forlengelser. Denne spenningen kommer fra følelsene og det skapes en ond sirkel. Barnet som stammer begynner å frykte for sin egen stamming, samtidig som det prøver å unngå å stamme og det igjen trigger fluktatferdstrategiene. Fyllord, medbevegelser og bruk av synonymer som vedkommende ikke stammer på, gjør seg gjeldende, samt unngåelsesatferd. Skam og frykt øker stammingen, som igjen øker frykt og skam.

5. Avansert stamming , 14 år og oppover

Ungdom og voksne som stammer, kalles avanserte stammere, og er det siste trinn i utviklingen. De har samme symptomer som sekundærstamming, men de negative aspektene har fått satt seg og er mer komplekse. Hos avanserte stammere kan skjelvninger og tremor oppstå. Stammingen kan være en så betydelig faktor at den påvirker sosialt liv, utdanning og karriere (Van Riper, 1971). Mange av de som kommer inn under denne kategorien, har negative forventninger til en talesituasjon. De kan ha tilegnet seg en tanke om seg selv som «stammer», og ikke en person som har stamming.

I følge Guitar (2006) er enkelte avanserte stammere i jobber som de er overkvalifisert for, og takker nei til nye oppgaver som de har lyst på, men som de frykter innebærer mer tale. Han sier også at enkelte i disse situasjonene oppsøker hjelp for å ikke la seg begrense. Dette støttes også i en undersøkelse av Furnham og Davis (2004). Der svarte 70 % av de som stammet at de kunne hatt en bedre jobb dersom de ikke hadde stammet. Halvparten av deltakerne hadde valgt bort yrker som de antok stilte høye krav til kommunikative ferdigheter, og de selv anså at de ikke hadde gode nok muntlige ferdigheter for arbeidet. Undersøkelsen viste også at 35 % mente at sjefen hadde feilbedømt prestasjonene deres, som igjen påvirket mulighetene for forfremmelse (Furnham og Davis, 2004). I en undersøkelse av Crichton og Smith (2002) svarte bare 25% at stammingen hadde hatt en betydning i valg av yrke. Det er også store individuelle forskjeller mellom personer når det gjelder motstandsdyktighet, personlighetstrekk og miljø, som gjør at man ikke kan generalisere (Preus, 1987). Foreksempel fant Klein og Hood (2004) at personer som har stamming og som har utdanning, ser på stammingen sin som et mindre handikapp, enn de som har stamming og er uten utdanning. Artikkelforfatterne mente at utdanning gjorde dem mer oppmerksomme på hvilke muligheter og evner de hadde. De fant også at de som hadde stamming ikke tok videreutdanning i noen særlig grad, fordi de følte seg hemmet av talen og andres reaksjoner på den .

Å stamme innebærer ikke bare det man ser og hører hos den som har stamming. Frykten for å stamme og alle unngåelsesstrategiene personen utvikler, samt fluktatferden, kan være svært energitappende. Å se på stammingen som et isfjell, har vært en mye brukt illustrasjon. Isfjellet vi kan se over vannskorpa er stammingen vi kan høre og se (kalt primær eller kjernestamming), mens det store berget av is som er under havflaten representerer alle følelsene og frykten. Delen under vann kan være vesentlig større, 90 %, mot 10% over vann (Sheehan, 1970).

2.2 Ulike perspektiv på årsaker til stamming

På samme måte som det ikke finnes *en* definisjon på stamming, finnes det heller ikke *en* forklaring på hvorfor noen mennesker utvikler stamming. I skivende stund er det fortsatt som et mysterium å regne. Det har derfor vært grobunn for mange myter omkring stamming. Det har blitt sagt at man ikke skulle kile barn, for da kunne det begynne å stamme. Store latteranfoll var heller ikke gunstig, og stamming kunne visstnok være smittsomt. I litteratur har enkelte personkarakterer blitt fremstilt med stamming for å understreke usikkerhet, nervøsitet eller enfoldighet (ibid). I dag vet man at dette ikke er sant.

For å årsaksforklare stamming er det fem aspekter som gjør seg gjeldende. Det er det språklige, emosjonelle, arvelige, nevropsykologiske, og det kommunikative aspektet.

Når det gjelder det språklige aspektet, viser studier at stamming kan skyldes svikt i koordinering av artikulasjonsmuskulaturen. Det betyr en talemotorisk forstyrrelse lokalisert mellom basalgangliene, en samling av hjerneceller dypt inne i hjernen (Dietrichs og Gjerstad, 2007) og hjernebarken. Forskere lurer på om tale- og språkfunksjonen i høyre hjernehalvdel er «feilplassert» (Foundas, 2004). Curlee og Siegel (1997) mente at stamming oppstår når lingvistiske, motoriske og kognitive prosesser ikke klarer å innordne hverandre. Blood (2003) trekker frem den høye forekomsten av barn som stammer som også har fonologiske vansker, mens Yairi mfl. (2006) mener at gode språkferdigheter kan være en risikofaktor, fordi barn som slutter å stamme, synes å vise språklig kompetanse høyere enn gjennomsnittet (Guitar, 2006).

Den emosjonelle siden av stammingen varierer fra person til person. Noen kan se på stammingen som et lite problem, mens for andre kan det overskygge hele livet. Variasjonene er store (Starkweather og Givens-Ackerman, 1997). Utover på 1900 tallet har psykoanalysen hatt stor påvirkning på forståelsen av stamming, og sett på stamming som en nevrose. Innlæringspsykologien mente at man kunne finne årsakene i individets miljø og at samhandling mellom disse hadde en betydning (Heitmann, 2010).

Et spørsmål som ofte dukker opp, er om de som stammer er mer engstelige enn andre. Noen forskere har funnet ut at det ikke er signifikante forskjeller mellom de som stammer og de som ikke stammer (Heitmann, 2010). I forskningen til Tran, Blumgarten og Craig (2011) fant de det

motsatte; «The adults who stuttered were found to have significantly elevated levels of distress and negative mood states compared to the controls.». Iverach mfl. (2009) hevder også et sterkere bevis på at det er sammenheng mellom stamming og angst. Da sitter man igjen med «høna eller egget». Noen hevder at man ikke kan si at de som har stamming i utgangspunktet er mer engstelige enn de som ikke har stamming, men at det gjør noe med et menneske å stamme over tid (Heitmann, 2010).

Når det gjelder stamming og arvelighet, kan det se ut som det er en opphopning av stamming i enkelte familier (Guitar, 2006), og det antas at 30-60% av personer som har stamming, har familiemedlemmer som har eller har hatt stamming (Yairi, Ambrose og Cox, 1996). Samtidig er det da 40-70% som ikke har familiemedlemmer som stammer. Forskere er også på sporet av noen gener som kan disponere for stamming. Cox og Yairi (2000) tror at kromosom nummer 1,13 og 16 kan være involvert i stamming (Guitar, 2006).

Den nevropsykologiske forståelsen er opptatt av sammenhengen mellom atferd og hjernefunksjon. Stamming ansees å være en dysfunksjon i det talemotoriske og/eller i planleggings-og utførelsesområdet i hjernen (Guitar, 2006). Undersøkelser viser at personer som har stamming bruker høyre hjernehalvdel ved språklig utførelse mer enn de som ikke har stamming (Foundas, 2004). Etter flytskapende trening, ser det ut til at venstresiden hos de som stammer får økt aktivitet og ligner mer de som ikke stammer (Guitar, 2006).

Kommunikasjon, er den siste av de fem årsaksretningene. Stamming oppstår i kommunikasjon med andre, og fører til ubehageligheter både hos den som stammer, og den som lytter. Bloodstein (1995) fremhever at det kommunikative presset, det vil si stort ansvar hos den som snakker, tidspress, prate med flere tilhørere og med autoriteter, forverrer stammingen. I undersøkelsen til Klompas og Ross (2004), som handler om stammingens påvirkning av livene til 16 informanter, trekker de frem frykten for å snakke. «This theme appeared the greatest number of times. Of the 16 participants, 6 (37.5%) mentioned fear of talking». Videre sier de i samme undersøkelse at «Hayhow Levy (1989) explain that fear is believed to be a central component of stuttering. People such as strangers, those who are in authority and people who ask direct questions». I den samme undersøkelsen løfter de frem at frykt som oppstår i kommunikasjon med andre får betydning for utdanning og yrkesvalg. En kritikk til Klompas og Ross (2004) er at undersøkelsen bare har 16 informanter, og at de ikke har tatt høyde for kulturforskjeller da undersøkelsen er gjort i Sør Afrika.

2.2.1 En multifaktoriell modell

Jeg ønsker også å nevne Starkweathers multifaktorielle Demands and Capacities modell (DCM), for å forstå utviklingen av stamming. Grunnlaget for denne teorien er at kravene til flytende tale hos barnet og evnen til å møte kravene, ikke lar seg forene på aktuelt tidspunkt. Ved økende alder mestrer barnet økende grad av flytende tale, samtidig som at kravene fra omgivelsene øker. Når disse kravene blir større enn det barnet greier, kan stamming oppstå, mener Stackweather (Guitar, 2006). Først har barnet uvanlig mange brudd i talen sin av ukjent forklaring, for deretter å skape to konsekvenser: 1) Foreldrene snakker raskere til barnet og 2) Det bringer frem ikke-verbale reaksjoner hos foreldrene, som for eksempel å avbryte eller se i en annen retning. Foreldrenes raske taletempo fører til at barnet snakker fortere, noe som er svært vanskelig på grunn av alle talebruddene. Dette fører til at barnet begynner å streve med talen for å være flytende (Guitar, 2006).

2.3 Stammebehandling

På grunn av oppgavens omfang, tar jeg bare med et knippe av metoder, og prøver å beskrive hovedtankegangene bak stammebehandlingen hos logoped i dag. Det finnes mange ulike tilnærminger når det kommer til behandling av stamming. På samme måte som det er vanskelig å definere stamming, fordi den oppleves så forskjellig fra menneske til menneske, finnes det ikke *et* fasitsvar på hvilken behandling som fungerer. Her er regelen at man må prøve ulike innfallsvinkler, og ikke vente med å se om det går over! Alderen på den som stammer, og hvor langt stammingen har kommet, er også med på å avgjøre hvordan man griper det an.

2.3.1 Stammebehandling for førskolebarna, både indirekte og direkte

Stammebehandling for de yngste barna har ofte en indirekte form, da det er miljøet (familie og barnehage) rundt barnet som skal endre seg og hjelpe barnet. Disse endringene er blant annet å legge den språklige lista lavere, snakke roligere, stresse ned familielivet, ikke ha fokus på måten ting blir sagt på og så videre. Noen barn kan også ha nytte av direkte behandling (Bothe, Davidow, Bramlett, Franic og Ingham, 2006). De poengterer at det må skje innen 15 måneder etter stammestart. Her sier Yairi og Ambrose (1999) at det helst bør skje innen 6 måneder.

I denne sammenheng må Lidcombe-programmet nevnes. Lidcombe-programmet er et atferdsrettet og direkte behandlingsprogram for førskolebarn mellom 3-6 år. Dette programmet skiller seg ut fra annen stammebehandling da målet er å eliminere stammingen – altså snakke uten stamming. Metoden er lekebasert, og fremgangsplanen tilrettelegges ut fra barnets aktuelle stamming og foreldrenes og logopedens vurderinger. Praksisen blir tilrettelagt ut fra det enkelte barns behov, og undervisningen foregår individuelt med barn, foreldre og logoped. Det er foreldrene som er sentrale i behandlingen, og oppfølgingen gjennomføres daglig i barnets egne omgivelser. Logopedens oppgave er å veilede og trene foreldrene til å ta i bruk de elementer som inngår i programmet. Prinsippet «learning by doing» gjelder i samarbeidet mellom logopeden og foreldrene. «Hver fremgangsplan skreddersys til det enkelte barn, hvor alder, kjønn, interesser, former for stamming og språklig utvikling kontinuerlig danner rammen for tiltak», sier Feldby, (2006).

2.3.2 Behandling, før og nå

Opp igjennom årene har mange ulike metoder vært prøvd ut. Det har vært alt fra kirurgiske inngrep i tungen til inntak av ulike «miksturer» og til å fylle munnen med småstein (Preus, 1987). Det fantes også kloke råd man kunne få. Et råd var å skremme den som hadde stamming så mye at man skremte stammingen bort. Et annet råd var å slå personen over munnen med ei død sild, eller å stramme et belte hardt under brystbena på den som hadde stamming. Denne metode ble brukt i profesjonell behandling i en periode (Van Riper, 1973).

På 1970- og 80 tallet var Van Riper (1973) sin non-avoidance teori sentral i behandlingen av stamming. Behandlingsmetoden hadde to mål. Det ene målet var å minske angst og redsel for å snakke, og det andre målet var å herde den som hadde stamming sin oppfattelse av egen stamming. Dette for å forebygge unngåelsestrategier. I tillegg skulle den som hadde stamming jobbe med egne holdninger til stamming og forsøke å erstatte de harde bruddene med mykere brudd. Målet ble ikke å eliminere stammingen eller å snakke flytende, men å oppnå en mer flytende form for stamming (Guitar, 2006).

På mange måter gjør disse teknikken seg gjeldende i dag også. Guitar (2006) sin integrerte tilnærming bygger på de samme tankene, samt at den som har stamming skal øve på flytformede og stammemodifiserende teknikker. Med det menes å få en kontrollert form for taleflyt som en erstatning for stammingen. Stammemodifiserende teknikker, som å legge vekten på 2.lyd i ordet

(second sound technique), ha avspente og myke innganger i ordene (ERASM) og reduksjon av talefart, er eksempler på dette. Gregory (2003) utarbeidet et eklektisk program under mottoet « Speak more fluent, stutter more fluent», som er en blanding av disse teknikkene.

«Stammelogopedi er i stor grad et håndverksfag. Hva vi vektlegger i den logopediske stammebehandlingen vil variere avhengig av mange faktorer og forhold», står det i en kursoversikt fra Bredtvedt kompetansesenter (nå Statped Sør-Øst). På dette kurset var det pust og stamming som stod i sentrum. «Det å inkludere pust og stemme er ikke noe nytt fenomen innenfor taleflytfeltet. Fröschels Tyggemetode var opprinnelig ment for personer som hadde stamming. Svend Smiths Accentmetode har også vært brukt i den hensikt å hjelpe mennesker med taleflytvansker».

Bruk av narrativer som behandlingsform for stamming, er også i bruk i dag. Det betyr i praksis at logoped går tilbake i historien sammen med den som har stamming, og lager et skille mellom person og problem (Killingdalen, 2011) Denne eksternaliseringen gjør at den som har stamming kan se problemet som noe utenfor seg selv, og kan «omskrive» historien sin som gjør det lettere å leve med problemet, og frigjøre energi til en bedre hverdag (Marnier, 2004).

På bakgrunn av teorien om at stamming kan skyldes forsinkelse i den auditive oppfattelsen, er hjelpemiddelet DAF (Delayed Auditory Feedback) utviklet. Den tekniske innretningen er en plugg som man fester i øregangen, og som gjengir personens stemme litt forsinket. Nesten som er ekko. Denne ørlille utsettelsen av feedbacket på egen stemme, kan gi økt flyt hos personer som har stamming. For personer som ikke har stamming, kan stammeligende atferd observeres (Green og Jøraas, 2005).

Stammebehandlingene foregår gjerne ved en fire-trinns modell etter Van Riper. Først *identifisering* av stammingen, slik at den som stammer kommer i kontakt med egen atferd og kan kjenne på hvordan stammingen oppleves. Dette er for å skape en bevissthet og gi styrket tro på mulighetene til forandring (Guitar, 2006). Neste steg er *herding*. Målet med herdingen er tørre å være i stammeøyeblikket og oppleve ro og avspenning (Curlee og Seigel, 2007). Det neste steget er *modifisering*. Det er her de hørbare endringene skal skje i treningen sammen med logopeden. Ulike teknikker prøves ut og tilpasses den enkelte. Til siste er *stabiliseringen*, der de nye taleendringene fra treningssituasjonene skal settes ut i det virkelige liv. Den som stammer skal nå bli sin egen logoped (Guitar, 2006).

2.4 Ungdomsalderen

Jeg har valgt å se på fenomenet «ungdomsalderen», i forhold til grunnlaget man legger for videre utdanning og yrke. Om ungdomsårene representerer en turbulent og opprivende tid for de fleste ungdommer, er man ikke sikker på. For noen kan kanskje overgangen være av mindre tyngde (Evenshaug og Hallen, 1991). «Puberteten er en stormfull tid for alle ungdommer, og for en som stammer er dette en tid forbundet med mer frustrasjon og flere vansker enn for de fleste andre tenåringer», sier Rustin (1995). Rustin mener elever hver skoledag over lengre tid, blir utsatt for formell og uformell vurdering. Når andre på skolen viser ved verbale eller nonverbale uttrykk at de reagerer på stammingen til eleven, skaper det reaksjoner hos eleven og miljøet rundt.

Det har vært vanlig at man sier at ungdomsårene starter ved 13 års alderen, og varer til man etablerer seg i egen jobb og med egen økonomi og bolig (Illeris, Katznelson, Simonsen, Ulriksen, 2002). På grunn av at mange ungdommer i de siste tiårene har en studietid som strekker seg langt opp i tjueårene, blir naturligvis ungdomsårene forlenget. Senpuberteten, som Evenshaug og Hallen (1991) kaller det for. De unge befinner seg i en uklar posisjon, hverken voksen eller barn, og gruppetilhørigheten til jevnaldrende bli viktig (Evenshaug og Hallen, 1991). I den forbindelse tenker jeg at språk og kommunikasjon blir veldig sentralt. Hva skjer når man stammer så mye at man ikke får sagt det man vil, blir usikker hva andre synes om en og kanskje møter flir og himlende øyner? Dersom man går ut fra at ungdomsalderen er en sårbar tid, kan man kanskje gå ut fra at for en ungdom som har stamming føler seg ekstra utsatt?

Muntlig deltagelse i norsk skole, bygger på et sosiokulturelt læringssyn (Imsen, 1998). Vygotsky er grunnlegger av dette synet, og det innebærer at læring er mest effektivt og verdifullt dersom det skjer i et sosialt fellesskap, og at kulturen og språket danner et fundament for læring. Fellesskapet har betydning for at vi skal nå lengre ved å stå sammen, enn ved å stå alene. Vygotsky mente at all intellektuell utvikling og tenkning har utgangspunkt i sosial aktivitet og at det sosiale er det primære, og det individuelle er et resultat av sosialt samspill (Imsen, 1998).

2.5 Yrkesvalg

Å velge yrke, er et av de viktigste valgene et menneske foretar seg, og yrket har stor betydning for utviklingsmulighetene både økonomisk og for sosial posisjon (Evenshaug og Hallen, 1991). Ifølge

Ginzberg (1972) er yrkesvalg en kontinuerlig prosess, fordi både unge og eldre skifter yrke. Enten fordi man ikke liker jobben, at den ikke svarer til evner og interesse, eller man blir sagt opp. For mange vil den samfunnsøkonomiske realiteten være av betydning, uavhengig av evner og muligheter.

Det kan være flere faktorer som kan påvirke ungdommer når de skal velge yrke eller utdanning. Markussen mfl. (2006) presenterer 7 ulike faktorer som kan være med på å begrense ungdommene til å ta frie valg. Økonomiske, tilbudsmessige, prestasjonsmessige, kulturelle og sosiale, kunnskapsmessige, organisatoriske eller konkurransemessige, kan påvirke hva de velger. Dersom man ser på den prestasjonsmessige faktoren, er det karakterene i skolesammenheng som avgjør om man kommer inn på den studieretningen man ønsker, mener Markussen (2006). Når det gjelder skoleprestasjoner i ungdomsskolen, har Bakken (2007) tre mulige forklaringer;

1) Aspirasjonsteorien, 2) Familieressursteorien og 3) Konflikteorien.

Aspirasjonsteorien går ut på at elever med ulik «klassebakgrunn» har forskjellige ambisjoner for livet sitt og at det igjen påvirker karakterene. Bakken poengterer at dersom det er ulik holdning til prestasjonene i de ulike sosiale lag, vil det også være naturlig å anta at belønning knyttet til karakterer og vitnemål oppleves ulikt og kan ha forskjellig meningsinnhold for de enkelte elevene. Familieressursteorien går ut på at familiene har ulike ressurser å støtte elevene med både kognitivt og intellektuelt. Denne støtten kan være av økonomisk art, som tilgang på bøker, pc og internett. Men den kan også være at foreldrene innehar kunnskaper og utdanning som kan hjelpe eleven faglig og motivasjonsmessig, og lage et klima som profitterer læring. Konflikteorien går ut på at skolen ikke må gjøre sosial forskjell i skolen, og ikke legitimere klasseforskjeller. Bakken mener det er de dominerende klasser i samfunnet som former skolen og bevarer sine egne interesser, slik at disse barna innehar en kulturell kapital som gir dem et fortrinn resultatmessig.

I følge Super (1976) har yrkesvalgsatferd nær sammenheng med selvoppfattelse. « Den enkelte vil helst velge det arbeidsområdet som gir ham eller henne størst mulighet for selvutfoldelse, slik at man kan realisere det selvbildet som er utviklet i barn- og ungdomsalderen (referert av Evenshaug og Hallen, 1991).

2.6 Selvbilde/selvfølelse/selvoppfattelse

I psykologien forklares selvbilde/selvoppfattelse som «den sammensetningen av tanker, følelser og holdninger mennesker har om seg selv», (Hilgard, Atkinson & Atkinson, 1979, referert av Woolfolk, 2004). Det bildet en person har av seg selv, har mange elementer i seg; fysisk, sosial og emosjonell selvoppfattelse, intellektuell og akademisk selvoppfattelse, og oppfattelse i forhold til adferd og moral (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Selvbilde er et abstrakt begrep, som har størst mulighet for å bli påvirket dersom det har høy verdi for en selv eller miljøet man er en del av (Harter/Mayberry, 1984, referert i Woolfolk, 2005). Knyttet dette til det å ha stamming, kan man si at manglende kompetanse på normal taleflyt i høy grad kan påvirke selvfølelsen, da ønsket er å snakke mest mulig flytende.

Selvoppfattelsen endrer seg i interaksjon med andre mennesker. Oppfattelsen endres ved at vi får tilbakemeldinger fra familie, venner, skolekamerater og kollegaer, og deres reaksjoner bli på en måte et speilbilde av oss selv (Mead 1934, referert av Wormnes og Manger, 2005). Det er personens egen vurdering av egne ferdigheter som nærer selvbildet, sier Sommerschild (1998) og at disse ikke alltid er sammenfallende med den reelle kompetansen individet har. Foreksempel kan en som oppfattes av andre som «flink», ha en nedvurderende holdning til seg selv, og en som ikke er så dyktig kan sitte med en positiv selvoppfattelse. Derfor skal jeg i denne oppgaven la individene selv komme med oppfattelser omkring seg selv, som mål på egenverdet.

Hvordan en som har stamming, ser på seg selv som en verdig kommunikasjonspartner, vil jeg anta avhenger av flere ting. Hvordan personen over tid oppfatter seg selv, men også hvordan personen observerer sin påvirkning på andre. Mange som stammer opplever at den de prater med viker med blikket, fullfører setningene for dem, eller i verste fall flirer (Rusten, 1995). Disse reaksjonene er som oftest bare et uttrykk for usikkerhet hos tilhører, men likevel belastende. Gregory (2003) sier at en persons persepsjon av seg selv har betydning for den atferden vi får. Som en av ungdommene i et leserinnlegg i Aftenpostens Si;D, 24. juni 2008 uttrykte:

Det startet vel da jeg var sånn cirka 3-4 år og gikk i barnehagen. Jeg kjente rødmen spre seg i ansiktet. Jeg stotret og slet, men greide ikke uttale ordet, bare gjentok forbokstaven. Jeg ble sendt til logoped, men stammer fortsatt, 13 år etter. Under hele oppveksten min kan jeg med grue huske tilbake til hvor forferdelig det var å bli stående der og føle seg stakk dum, ute av stand til å få ut ordet jeg ville si.

Dette støttes av undersøkelse gjort av Craig mfl. (2009) som viser til resultat at stamming har en psykososial innvirkning på livet til den som stammer. I følge forskningen til Kraaimaat, Vanryckeghem og Van Dam-Baggen (2002) opplever noen av de som har stamming et høyere nivå av emosjonelle spenninger i sosiale situasjoner enn personer uten stamming.

2.7 Mestring

Mestring handler om hvordan man takler utfordringer man står ovenfor. Mestring handler om å håndtere stressede situasjoner i livet. Når mestring ikke er effektivt til stede, er stressnivået høyt, og lavt når situasjonen mestres effektivt (Lazarus, 1999). Mestringserfaringer vil si tidligere erfaringer ved å mestre oppgaver som ligner de oppgavene som vurderingen gjelder for senere.

Mestringserfaringer bidrar til å øke forventningen om at man kan greie tilsvarende oppgaver.

Erfaringer med å mislykkes svekker forventning om videre mestring (Skaalvik og Skaalvik, 2005).

En som har stamming kan ha følt nederlag i kommunikasjonssituasjoner, og det kan ha manifestert seg .

Banduras mestringsteori går ut på at en persons mestringsforventning er sentral i motivasjon. Han mener forventningene er viktig for hvilke aktiviteter vi vil begi oss inn på, og hvor stor innsats man legger i det. Har vi liten tro på å klare det, legger vi lite energi i gjennomføringen. Har vi tro på resultatet, legger man i mer innsats. Bandura skiller mellom to typer forventninger; 1)

forventningen om å klare handlingen for å nå målet, og 2) forventningen om resultatet som følge av handlingen. Å skille mellom disse kan være nyttig når ungdommen skal gjøre yrkesvalg.

Ungdommen må ha tro på at den vil klare utdanningen, og at utdannelsen vil føre til den jobben eller posisjonen eleven ønsker (Imsen, 1998).

I undersøkelsen til Hayhow, Cray og Enderby (2002), responderte de fleste av de 332 spurte at stammingen hadde hatt en stor negativ påvirkning av skolegangen og yrkesvalget deres. Mange hadde ikke valgt den jobben de ønsket, stått over forfremmelser, unngått presentasjoner, fryktet telefonoppringninger og blitt fortalt at de ikke burde søke om forfremmelse. Dette viser at det å ha stamming kan ha en langsiktig negativ virkning, gå ut over troen på egen mestring og gjøre noe med selvbildet.

3 Forskningsdesign og metodevalg

Denne delen handler om hvilken tilnærming jeg har hatt til problemstillingen i oppgaven. Jeg gjør rede for valg av metode, min forforståelse, kriterier for valg av informanter og tanker rundt intervjuprosessen. Videre skal jeg vise hvordan jeg har tenkt når det gjelder analysen av intervjuene. De etiske hensynene ligger til grunn i hele prosessen, men blir omtalt på slutten av kapitlet.

3.1 Metodevalg

For å gjennomføre et forskningsarbeid, må forskeren ta i bruk ulike metoder og strategier i arbeidet sitt. Disse metodene kalles forskningsmetoder (Befring, 2007). Hvilken metode eller data man velger, avhenger av hvilken problemstilling som skal belyses. Det er målet med forskningen som skal være avgjørende for metodevalget (Dalen, 2004). Formålet med denne oppgaven er å finne ut om stamming påvirker valg av yrke. Jeg har vært interessert i få tak i hvordan det å stamme har påvirket skolegang, selvfølelsen og opplevelsen av mestring.

Jeg er altså interessert i mennesket, og de subjektive opplevelsen og følelsene det har hatt av selve fenomenet stamming. Dette kalles et fenomenologisk perspektiv. Jeg har ønsket å forstå gjennom deres fortellinger av deres livsverden. Livsverden er slik hver og en av oss oppfatter verden (Næss, 2011). Dermed er en kvalitativ forskningstilnærming det som har vært naturlig for meg i dette prosjektet. Den søker å forstå ulike fenomener knyttet til mennesker og situasjoner de møter i sin sosiale virkelighet (Dalen, 2004). Denne type forskning innebærer å forstå informantene sine perspektiv. Postholm (2010) poengterer at man som forsker retter blikket mot menneskers hverdagshandlinger i en naturlig sammenheng, og at «blikket» vi har, er farget av vårt teoretiske ståsted. Som forsker kommer man ikke unna at personlige opplevelser og erfaringer påvirker vår oppfattelse av situasjonene, sier Postholm (2010).

For å kunne forstå et fenomen, må man fortolke. Men for å kunne gjøre det, må man bruke sin *forforståelse* og sine fordommer. Dette blir det en sirkel ut av. Det man fortolker blir forstått ut fra den tidligere forståelsen, som igjen får innflytelse på nye fortolkninger (Kvale 1997). Denne sirkelen omtales som den hermeneutiske sirkelen, eller bedre, den hermeneutiske spiralen. Fordi man etter nyforståelsen ikke havner tilbake til utgangspunktet, men litt fremover og med en dypere forståelse. Og slik fortsetter spiralen, helt frem til forskeren har fått en «intuitiv forståelse», sier

Barell mfl. referert av Kvale (1997).

I denne oppgaven har jeg både en hermeneutisk og fenomenologisk tilnærming.

3.1.1 Semistrukturert intervju

Intervju er en samtaleform, men den skiller seg fra en vanlig samtale, fordi partene ikke er likeverdige. Forskeren sitter med kontrollen over hva som er temaet for samtalen, og kan følge kritisk opp med spørsmål (Kvale, 1997). Kvalitativt intervju som samfunnsvitenskapelig forskningsmetode er ganske ny, ca 50 år (Kvale 1997).

Et intervju har som formål å få frem fyldig informasjon om hvordan mennesker opplever ulike sider ved sin livssituasjon (Dalen, 2004). Et semistrukturert intervju er en planlagt og fleksibel samtale, der man kan få en del standarddata, men samtidig få dybde i svarene (Gisle Johnsen, 2006). Man står fritt til å følge opp med spørsmål på områder som man underveis anser som viktig, selv om spørsmålet ikke er planlagt. Informantene kan også komme med egne innspill (Dalen, 2004). I et semistrukturert intervju er analysemetoden bestemt på forhånd, og spørsmålene allerede tematisert. Dette gjør den analytiske prosessen allerede ferdig kategorisert (Kvale & Brinkmann, 2009).

Jeg opplevde at denne metoden var en god måte å få kjennskap til informantens tanker og følelser på. Siden intervjuene var såpass løse i formen, var det rom for «small talk» innimellom. Dette følte jeg skapte en god og avslappet kommunikasjon, samtidig som det aldri var tvil om at intervjuet hadde en hensikt. Jeg kunne også benytte meg av tidligere erfaringer fra rådgivningssituasjoner. Ved å stille åpne spørsmål, lytte og speile informantens svar, tror jeg informantene følte seg ivaretatt og trygg (Lassen, 2004). Dessuten kunne jeg spørre mer inngående på temaer som jeg syntes var interessant for oppgaven. Ved å fremstå seriøs, men ledig i stilen, håpet jeg på å skape en akkurat passe nærhet til at informanten åpnet seg nok opp til at jeg kunne få verdifull informasjon.

3.1.2 Førforståelsen

Jeg kan på mange måter si at min tidlige førforståelse også har vært min drivkraft til å gjøre dette forskningsprosjektet. Det har vært min nysgjerrighet på om stamming påvirker valg av yrke som har ført meg til disse linjene. Samtidig har min økning av kunnskap på stammefeltet både teoretisk og praktisk i dette logopedstudiet, ført meg mot en nyere førforståelse. Samlet kan jeg kalle dette min

førforståelse. Som Kvale (1997) sier, skal førforståelse og fordommer sammen med fortolkninger komme frem til en ny innsikt.

Praksisperioden min gav meg mange blikk inn i hverdagen til mennesker med taleflytvansker. Både barn, ungdom og voksne. Det var mange gripende historier, men det var også mange « gode» historier. Jeg har nok i større grad tidlig i denne prosessen tenkt at stamming bare er utelukkende negativt for et menneske. Men ukene i praksis gav meg tanker om at motgang i tidlig alder også kan føre noe godt med seg. Men det har nok ikke vært uten kamp og strev.

Som Postholm (2010) sier, bærer man med seg opplevelser og erfaringer som man møter «det nye» med. Det er da viktig å være klar over sin egen førforståelse (Skogen, 2006), og være åpen for informantens tanker. Det er i krysningene mellom det gamle og det nye at man kanskje finner noen små « skatter», altså ny innsikt. Hvert utsagn om det aktuelle temaet informanten ytrer blir tolket av forskeren. Tolkingene bygger på hva informanten faktisk har sagt og hvordan forskeren oppfatter budskapet. Som forsker er det viktig at man ikke legger mer i svarene enn det som faktisk er sagt. Overfortolkning kan føre galt avsted.

3.1.3 Å sette fordommer på spill

Når det gjelder forskning direkte på voksne som stammer og deres yrker, har Furnham og Davis (2004) funnet i sine undersøkelser at 70% mente at de hadde hatt en bedre jobb, dersom de ikke hadde en taleflytvanske, og at over 50% hadde valgt bort yrker som stilte høye kommunikative krav. Mine fordommer om at en som stammer i oppveksten kan ha vansker med å finne seg en kommunikativ jobb, har godt belegg her. Men hva med de henholdsvis 30% og 50% som mener det motsatte? Og er det ikke slik for dem som ikke har stamming også, at man ikke alltid føler at man har havnet på rett hylle, eller har turt å ta det yrkesvalget en virkelig har ønsket? Dessuten er det vel ikke uvanlig at man bytter yrkesretning etterhvert som man blir eldre og får andre interesser og muligheter ?

I en hermeneutisk tankegang, ville Gadamer ha sagt at det er vesentlig å sette sine fordommer på spill, for at det skal være mulig å bryte med tradisjonelle fordommer (Gadamer, 1960). Jeg synes det er interessant for meg i denne oppgaven å ta et oppgjør med fordommer og stereotyper omkring

mennesker som har stamming. Mine fordommer fikk motbør i praksisperioden da flere voksne med stamming hadde valgt krevende kommunikative yrker, som lærer, jurist, og selger.

3.2 Utvalg

Valg av informanter er et sentralt tema innfor kvalitativ intervjuforskning, og et overordnet mål er å innhente informantens virkelighet (Dalen, 2004). For å få et hensiktsmessig utvalg, må man ut fra problemstillingen finne informanter som tilfredsstillende visse kriterier. Da man får mye materiale i et dybdeintervju, blir oppgavens omfang med på å bestemme hvor mange informanter man bør ha. Minimum tre og maksimum ti (Kvale, 1997).

For å få svar på problemstillingen min, om stamming påvirker yrkesvalget på noen måte, måtte jeg få tak i voksne informanter. Jeg satte 22 år som en nedre alder. Dette for å sikre meg at videregående skole var avsluttet og studier eller noe yrkesrettet påbegynt. Jeg hadde ikke begrensning på øvre alder. Det andre kriteriet var at informantene iallefall skulle hatt stamming frem til 18 års alderen. Jeg mener det er relevant for problemstillingens art at de skal ha opplevd å ha stamming i den sårbare perioden da man begynner å tenke på hva man vil jobbe med eller utdanne seg til i voksen alder. Det siste kriteriet var at jeg ikke skulle kjenne informantene personlig.

Jeg ønsket meg tre informanter til oppgaven. På grunn av oppgavens omfang anså jeg det som nok materiale. For å finne informantene, tok jeg kontakt med to lokale logopeder. De tok igjen kontakt med totalt tre personer som de hadde kjennskap til fra sin praksis. Alle tre responderte positivt. Jeg hadde på forhånd laget et skriv hvor jeg presenterte meg selv og hensikten med intervjuene. Disse skrivenne hadde jeg sendt logopedene, slik at de kunne distribuere dem. Det ble i skrivenne understreket at all deltagelse er frivillig, konfidensiell og at informasjon ikke skal kunne spores tilbake til informantene (vedlegg 3). I brevet ba jeg også om å samtykke ved å svare på en svarslipp og returnere i vedlagt og frankert konvolutt. Tilbake sendte jeg et brev som takk for at de ville stille til intervju, og med litt mer informasjon om selve intervjuet (vedlegg 4). Dermed var det oppnådd en formell kontakt mellom oss. Videre ble det mer uformelt med telefon og sms for å gjøre nærmere avtaler. Jeg var bevisst på å la informantene velge sted og tidspunkt, og jeg var opptatt av at det ikke skulle medføre særlig ubeleiligheter for informantene.

3.2.1 Endelig utvalg

Det gikk veldig greit å skaffe informanter til oppgaven. Alle de tre forespurte svarte positivt. De begrunnet deltagelsen med at de ønsket å dele sine historier for å kunne hjelpe andre som har stamming.

Mine tre informanter er i alderen 23-39 år, to kvinner og en mann. De har alle opplevd å ha stamming i løpet av videregående skole. De har fremdeles stamming i perioder. En har løpsk tale i tillegg til å ha stamming.

Selv om oppgaven bare har tre informanter og det ikke gis grunnlag for generelle slutninger, kan historiene fra disse belyse en del problemstillinger knyttet til det å ha stamming og stå på terskelen til å ta yrkesvalg. Analysene av deres beskrivelser, samt å finne forskjeller og likheter informantene imellom, er med på å løfte frem poenger i oppgaven.

3.3 Intervjuguiden

Siden jeg har valgt en kvalitativ og ikke kvantitativ metode, var det mer dybde i svarene jeg var på jakt etter. Det som karakteriserer kvalitativ metode er ofte et uformelt og ustrukturert intervju (Befring, 2007). I forskningssammenheng har man gjerne et tema man vil fokusere på, og da er gjerne en delvis strukturert datainnsamlingsmetode det mest vanlige og hensiktsmessige (Leiulfslrud & Hvinden, 2007), slik jeg har gjort det i denne undersøkelsen.

Jeg var nok litt for ivrig etter å komme igang med å lage intervjuguiden før jeg hadde satt meg godt nok inn i hva ulike artikkelforfattere har løftet frem som sentrale temaer omkring stamming og yrkesvalg. Jeg var nok både ivrig og engasjert, og gikk for fort frem. Jeg hadde oversett en del viktige spørsmål som kunne være med å finne frem til om det hadde skjedd endringer gjennom årene som hadde gått fra ungdomstiden og frem til nå.

Dessuten fikk jeg problemer med avspillingen, da jeg skulle transkribere intervjuene. Deler av opptakene var umulig å få transkribert, og det var flere spørsmål jeg ikke hadde fått svar på. Dermed måtte jeg tilbake til informantene mine og spørre dem noen spørsmål om igjen. Da fikk jeg også muligheten til å utbedre intervjuguiden, og spørre dem tilleggsspørsmål. Endringene gikk i

retning av mer detaljerte spørsmål for å bedre få frem om det har skjedd endringer i selvfølelsen, mestring og synet på det å ha stamming. Intervjuguiden inneholder mange spørsmål, og under intervjuene var det ikke naturlig å spørre alle spørsmålene, fordi man hadde fått svaret gjennom et annet spørsmål tidligere, eller at det ikke hadde relevans.

For meg virket guiden som en slags sjekklister, for å kvalitetsikre alle eventualiteter. Jeg måtte være sikker på at jeg ikke trengte å spørre informantene flere ganger. Det ble en del ekstra arbeid, men samtidig fikk jeg muligheten til å utbedre intervjuene mine. Ulempen var at jeg var redd for å virke useriøs, være til bry, og at det kunne være fare for at de var gått lei og dermed gi mindre informative svar. Fordelen var at jeg ved andre gangs kontakt følte at det var lettere å spørre spørsmål av følsom karakter, siden vi allerede hadde møtte hverandre før. En annen fordel ble at jeg fikk enda mer kjennskap til informantene, og større innblikk i deres verden.

Intervjuene i guiden, bygger på disse fire forskningsspørsmålene:

- 1) Hvilken hjelp og støtte har du hatt opp igjennom årene?
- 2) I hvilken grad har stammingen påvirket mestringsfølelsen din?
- 3) I hvilken grad har den påvirket selvfølelsen din?
- 4) Hvordan har stammingen påvirket deg i forhold til kommunikasjon med andre?

Forskningsspørsmålene bygger på teoridelen i oppgaven. Jeg har valgt å fokusere på mestring og selvfølelse i forhold til skoleprestasjoner og i forhold til sosiale relasjoner. Inn under hvert forskningsspørsmål er det en blanding av åpne og lukkede spørsmål. Jeg ønsket både at informanten skulle formulere svarene fritt, men samtidig ønsket jeg også svar på konkret informasjon. Jeg har også lagt vekt på å få frem om det har skjedd en endring i årenes løp i forhold til det å ha stamming.

3.3.1 Prøveintervju

Jeg gjennomførte et prøveintervju på en venn i forkant, for å sjekke at spørsmålene fungerte. Det er viktig å teste seg selv som intervjuer, og kjenne på hvordan man opptrer i en slik situasjon. Selv om det ikke er den virkelige settingen, kan det være nyttig (Dalen, 2004). I etterkant ser jeg at det var fruktbart. Flere av spørsmålene ble endret, og fikk en annen ordlyd, samtidig som jeg fikk strukturert intervjuguiden bedre. Jeg fikk tematisert spørsmålene inn under de fire forskningsspørsmålene.

I prøveintervjuet kunne jeg også teste ut hvordan lydopptaket ble. Jeg lyttet gjennom og fikk overført lydfilene til datamaskinen, og forsikret meg om at dette virket. Når man benytter seg av elektroniske hjelpemidler, gjør man ting enklere, men også mer sårbart.

3.3.2 Gjennomføring av intervjuene

Gjennomføringen av intervjuene var planlagt i samarbeid med mine informanter. De valgte sted og tidspunkt som passet for dem. Det ene intervjuet fant sted hjemme hos den ene informanten, og de to andre på et grupperom i et offentlig bygg på deres hjemsted. Jeg hadde nøytrale klær på meg, for å skape en best mulig likeverdig plattform.

Det første av de tre intervjuene, ble tatt hjemme hos den ene informanten. På mange måter var det greit, da det var flere muligheter til å gjøre «small talk». Dette gav en god, trygg og uformell stemning, også for meg. De to andre intervjuene bar preg av en annen karakter. Rommene var enkle og nøytrale, og vi satt på hver side av et gruppebord. Det gav ikke de samme mulighetene til å finne områder å småsnakke om, men vi fikk gjort oss litt kjent på veien for å finne grupperommene. Da kunne jeg stille noen hverdagslige spørsmål, for å skape en kontakt. Dette synes jeg gikk fint, da jeg opplevde informantene som åpne og vennlige. Disse oppstartene gjorde jeg ikke opptak av.

Jeg startet alle intervjuene med å fortelle om meg selv, og hensikten med oppgaven. Jeg forklarte at all informasjon ville bli anonymisert, og ikke skulle kunne spores tilbake. Jeg hadde tenkt å snakke om gjensidige forventninger, men det ble ikke naturlig å gjøre det, da det implisitt var sagt gjennom mine hensikter. Før opptaket startet, gav jeg beskjed om at jeg satt på opptak. Jeg tror ikke opptakeren var noe forstyrrende element gjennom intervjuet.

Intervjuene begynte med generelle spørsmål som bakgrunn, interesser, jobb eller studier. Deretter gikk vi over til å snakke om når stammingen startet og hvordan det opplevdes. Selv om jeg hadde en intervjuguide, ble det til at jeg hoppet over, eller la til oppfølgingsspørsmål, alt etter hva som passet inn i den totale helheten. Jeg opplevde intervjuene nesten som en bølge som man blir med på frem og tilbake, opp og litt ned. Intervjuguiden ble nesten som et manuskript, som jeg innimellom måtte titte litt ned i.

Under intervjuene benyttet jeg meg av kunnskaper fra rådgivning og veiledningsfeltet. Jeg brukte ulike teknikker som speiling, stillhet/pauser og kroppsspråk for å hjelpe til med at svarene skulle virke oppklarende og være støttende til informanten (Lassen, 2004). Jeg hadde på forhånd tenkt igjennom viktigheten av å være en god lytter, og ikke ha det travelt.

En pause kan bety at informanten føler at spørsmålet er besvart, men det kan også føre til ytterligere utdypning av svaret (Lassen, 2004).

I den andre runden med intervju, ble to av intervjuene tatt på telefonen. Av praktiske grunner ble dette den beste løsningen for begge parter.

3.3.3 Ethiske dilemma og hensyn

I lov om personvernsopplysninger fra 2001, er det krav om meldeplikt for alle prosjekter der man behandler personvernopplysninger elektronisk (Dalen, 2004). Før jeg startet dette arbeidet, innhentet jeg godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Dette prosjektet medfører ikke meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personvernopplysningsloven. (Vedlegg 1).

Jeg har hele tiden hatt fokus på at spørsmålene skal ha karakter av å være saklige og ha relevans for oppgaven. Jeg har også tenkt mye på at livene til informantene går videre etter intervjuene, og har vært opptatt av at intervjuene ikke skulle bli en belastning for selvfølelsen, og i beste fall det motsatte. Derfor brukte jeg mye energi på å formulere spørsmålene under intervjuene, for å ikke virke plump og ufølsom. Man har et stort ansvar når man som forsker trer inn i livene til ukjente mennesker med spørsmål som handler om fortid, personlige opplevelser og følelser. Dette ansvaret var jeg bevisst hele tiden.

Å intervju personer som har stamming, kan også innebære ekstra utfordringer. Først og fremst for informanten, kan det å måtte svare på spørsmål fra et ukjent menneske, ansikt til ansikt, være en belastning. Siden informantene ønsket å være med på intervjuene, tok jeg det som et tegn på at lysten til å være med var større enn en eventuell frykt, og at logopedene hadde gjort en god jobb å finne informanter som kunne tenke seg å være med. To av informantene gikk jevnlig til logoped på dette tidspunktet, og intervjubiten kan muligens være et ledd i stammebehandlingen. Å dele tanker om sine vansker med andre, kan være en måte å komme videre i en prosess.

Et annet etisk dilemma jeg hadde, var da jeg måtte tilbake til informantene med tilleggsspørsmålene. Dersom jeg hadde hatt en følelse av at den første runde var belastende for noen av informantene, hadde jeg ikke spurt på nytt. Men jeg opplevde det motsatte. Jeg opplevde informantene som åpne, sosiale og pratsomme. Jeg hadde på forhånd skrevet mail og sms, og spurt om det var i orden, og alle tre uttrykte at det ikke var noe som helst problem. På grunn av flytting og annet, ble to av intervjuene tatt over telefon. For en som har stamming, kan telefonsamtaler være ekstra belastende. Fordelen var at vi hadde truffet hverandre før, og at det hele var frivillig. Begge informantene hadde ingen motforestillinger, og pratet lett på telefonen. Den ene uttrykte underveis at hun var litt anspent, men at hun ikke ville latt være. Hun ga uttrykk for at hun synes det var en god treningsituasjon.

Det var hele tiden full åpenhet omkring å legge til ekstra informasjon, ta bort noe, og ta gjensidig kontakt dersom det var noe en skulle lure på. I denne sammenheng var det jeg som fikk behov for å ta kontakt på nytt.

Jeg har valgt å kalle informantene 1, 2 og 3, for å ta hensyn til anonymitet. Jeg tar heller ikke med stedsnavn. I stedet for å si navnet på stedet, sier jeg foreksempel lite tettsted eller by i Nord Norge.

3.3.4 Lydopptak og transkribering

Under alle intervjuene hadde jeg full fokus på informanten. Jeg prøvde å se minst mulig i intervjuguiden, for å få størst mulig preg av en samtale. Det handler om respekt for informanten og fokus på det som blir sagt (Dalen, 2004). Informasjonen ble tatt opp som lydopptak på mobil. Fordelen med bruk av mobil, er at det er en dagligdags og kjent elektronisk «sak», og vekker lite oppmerksomhet på et bord. Lydfilene ble lagt over på PC. Under avspilling fikk jeg problemer med lydfilene, og de var da allerede slettet fra mobilen. Jeg fikk transkribert noe, men måtte som nevnt gjøre et ekstra arbeid. Jeg har brukt mye tid på å koble sammen det jeg hadde av informasjon, med den nye informasjonen. Jeg kommer ikke til å skille mellom første og andre gangs kontakt i analysen av materialet, da jeg anser informasjonen som en enhet.

Transkriberingen av opptakene gjør det enklere å skape en struktur og oversikt, som igjen letter arbeidet av analysen (Kvale og Brinkmann, 2009). Når man transkriberer, oversetter man muntlig tale, til skriftlig tekst, og man kommer nærmere informasjonen. Jeg har oversatt det muntlige

språket mest mulig ordrett og transkribert på hver enkelt sin talemåte. Jeg har ikke tatt med informantens stamming i transkriberingen, da det ikke har relevans for oppgaven.

Fortolkningselementet kan tas med når det gjelder transkriberingens validitet, for to forskere vil muligens kunne sette komma og punktum på ulike plasser (Kvale og Brinkmann, 2009). I analysedelen er alle sitater direkte fra gjengivelser av det som informanten har ytret.

3.3.5 Validitet, reliabilitet og generalisering

Validitet og reliabilitet er sentrale område innenfor kvalitativ forskning (Kvale, 1997). Validiteten handler om man egentlig har fått et måleresultat for det man har ønsket å undersøke (Befring, 2007), og peker på gyldigheten av undersøkelsen. Reliabilitet innebærer at fremgangsmåten i undersøkelsen kan etterprøves på samme vis, og gi samme resultat (Dalen, 2004) Kvale og Brinkmann (2009), poengterer at mindre fokus på reliabilitet vil kunne gi variasjoner og kreative tanker. Når man bruker kvalitativt forskningsintervju som metode, vil det være vanskelig å oppnå full reliabilitet. Ledende spørsmål kan påvirke svarene til informanten og svekke det totale resultatet. Ved å bruke god tid på spørsmålsformuleringer i guiden, og ikke minst være nøytral i tonefall og kroppspråk under intervjuene, kan en øke reliabiliteten. Jeg har under intervjuene prøvd å være mest mulig åpen, oppklarende i spørsmålene og interessert i alt informanten har kommet med av informasjon. Det er vanskelig for andre forskere å etterprøve påliteligheten i oppgaver som denne, fordi selve møtet mellom informant og forsker er noe helt genuint (Kvale, 1997). En annen forsker ville ha kunnet få andre svar på akkurat de samme spørsmålene. Derfor er de nøyaktige beskrivelsene av selve prosessen uhyre viktig, slik at det kan la seg gjøre for andre å gjøre lignende forskningsarbeid (Dalen, 2004).

Denne undersøkelsen er basert på hva voksne som har stamming forteller om deres skolegang, forhold til venner, selvfølelse, følelse av mestring, og synet på seg selv som kommunikasjonspartner, sett i forhold til yrkesvalg. Det kan være vanskelig å validere svarene en får fra informantene, men som forsker kan man underveis i intervjuet ha en føler ute om de svarer adekvat i forhold til det de blir spurt om. Samtidig skal man være åpen for at informanten kan legge mer i svarene enn man hadde forberedt.

På grunn av få informanter i denne undersøkelsen er det vanskelig å generalisere. Det som gjelder for disse tre informantene trenger ikke å gjelde for alle andre.

3.4 Bearbeiding og analyse av datamaterialet

Som nevnt tidligere er denne kvalitative måten å jobbe på, basert på hermeneutisk og fenomenologisk tankegang. Jeg skal finne ut hvordan mennesker som har stamming opplever et fenomen, stammingen, og hvilken mening de legger i det. Idealet er å være fordomsfri når man lytter til sine informanter (Kvale, 1997). Jeg valgte å ta utgangspunktet i de empiriske dataene jeg fikk etter intervju og påfølgende transkribering. Utvalget av teori er basert på relevansen det har til mitt empiriske grunnlag.

Kvalitativ analyse betyr å strukturere innholdet av det empiriske materialet, slik at sitater og referater fra undersøkelsen kan settes sammen til en helhetlig forståelse. Man kan dele analyseprosessen i fire steg; transkribering/strukturering, forenkling/fokusering, organsiering/koding/kategorisering og konkludering (Befring, 2007). Intervjuguiden min var delvis strukturert, og denne strukturen ble det naturlig å bruke i analysedelen. De fire forskningsspørsmålene danner på en måte en firdeling i analysen, selv om det er en del opplysninger som overlapper og skilr inn i hverandre som en helhet.

Postholm (2010) mener at analysen vil påvirkes av de erfaringer og opplevelser som forskeren bringer med seg inn i analyseprosessen. For å gjøre dette mest mulig objektivt, har jeg forsøkt å analysere ut i fra hva datamaterialet selv gir, og ikke ut i fra mine egne tanker. Jeg har valgt å ta med mange direkte sitater av hva informantene selv har sagt, og måten de har sagt det på. Dette for å skape en mest mulig riktig fremstilling av dem.

Flere av spørsmålene er stilt enten direkte eller indirekte gjennom andre spørsmål. Alle intervjuene ble forskjellige, fordi intervjuene fikk preg av å være samtaler. Det unike i hvert møte er forsøkt ivaretatt. Ulike svar, får ulike utledninger. Dette ser jeg på som en bredde i analysematerialet. Derfor ble det også viktig å kategorisere og organisere svarene godt, slik at svarene på spørsmålene havner i rett kategori.

Når det gjelder å tolke svarene, har jeg vært meget forsiktig med å legge mer i utsagnene enn det informantene ytrer. Dessuten er det viktig at informantene føler at det de har sagt, er det som er oppfattet og ikke annet. Dette vil gjøre oppgaven mer valid, og jeg som forsker mer troverdig. Noen ganger kan man driste seg til å anta sammenhenger, men da må det komme tydelig frem.

4 Resultater

I dette kapittelet skal jeg presentere resultatet av arbeidet i denne undersøkelsen, gjennom analyser av det empiriske materialet. Kategoriseringen av analysearbeidet tar utgangspunkt i problemstillingen og de fire forskningsspørsmålene, fordi jeg synes det var mest naturlig og oversiktlig. Men det er også gjort rom for elementer som kommer frem, som jeg ikke har tatt med i guiden, men som har betydning for resultatet. Jeg har i tillegg valgt å ta med det jeg har som punkt nummer en nedenfor.

Disse er overordnede kategorier:

- 1) Opplevelsen av å stamme, før og nå?
- 2) Hjelp og støtte opp igjennom årene og betydningen av den?
- 3) I hvilken grad har stammingen påvirket mestringsfølelsen?
- 4) I hvilken grad har den påvirket selvfølelsen?
- 5) Hvordan har stammingen påvirket kommunikasjon med andre?

4.1 Opplevelsen av å stamme, før og nå

Alle de tre informantene har hatt stamming i løpet av tiden på videregående skole. Ei startet å stamme i 4-5 års alderen (utviklingsmessig stamming), de to andre i løpet av ungdomsskolen og 2. året på videregående skole.

Hun som startet å stamme som lita, husker ikke så mye av hvordan det var. «Mamma stamma og, så det var ikke noe å snakke om. I og med at mamma gjør det, vet de hva det er». Hun forteller at hun ikke kan huske at hun kjente det som negativt eller dumt, da iallefall. Informant nr 2 startet stammingen på ungdomsskolen. Han hadde slitt med løpsk tale siden han var liten, opplevde å starte å stamme som veldig sterkt. «Det er noe dritt, for å si det mildt. Noe man ikke vil ønske sin verste fiende». Han forteller at det var tøft å slite med dysleksi, og merke at ungdomsskolen blir mer krevende og samtidig begynne å stamme.

Det begynte i sommerferien til andre året egentlig. Det var den sommerferien jeg begynte å jobbe. Det var så mye nytt som skjedde (...) Det var ille. Det var så ille at jeg ikke turte å ringe, angst for folk, eller for at folk så på meg som overlegen. Jeg klarte ikke å hilse, for jeg stammet på navnet

mitt. Så fekk jeg jo høre at jeg var så overlegen, for jeg hilste jo ikke på nye folk .Og det var jo fordi at jeg ikke turte. Jeg ble framstilt på en annen måte enn jeg egentlig var, pga stamminga, egentlig.
(Informant 3)

Alle mine tre informanter har på grunn av ulik type stamming, startet på ulike tidspunkt. Det har vært ulike årsaker som har trigget stammingen. For noen kan stammestarten oppleves som svært skremmende og vanskelig (Guitar, 2006). For de to som startet å stamme i ungdomsårene ser det ut til at det har vært svært vanskelig. Lena Rustin (1995), sier at ungdom som stammer har det ekstra vanskelig i denne perioden. En skoleelev blir utsatt for vurdering av lærere og medelever, og må hanskens med reaksjonene omgivelsene viser på stammingen. Mange negative reaksjoner fra medelever over tid, mener hun er belastende.

Nå er alle informantene voksne, og det har skjedd endringer. På spørsmål om hvordan de opplever stammingen sin i dag svarer de:

*(...) Det er ikke noen plage. Folk får godta meg som jeg er. Ellers så får de bare skit i det.(...)
Men noen ganger tenker jeg «den forbannede» stamminga. (Informant 1)*

*Nå har jeg fått hjelp hos logopeden, så det er vel litt bedre (...)Flytte fokuset bort fra stammingen.
Stamming er jo mye psykologisk (...) Stammer ikke så mye nå. Svinger opp og ned. (Informant 2)*

Nå er jeg inne i en periode som er litt verre igjen, (...) Men det bryr meg ikke så mye som det gjorde. Det er klart det er ikke noe artig, men det er ikke så nøye lenger som det var. For det var ille. (Informant 3)

Dette viser at det har skjedd en endring hos informantene. Svaret fra informant 1 og 3 avdekker at de ikke bryr seg så mye om hva andre synes lenger, og har godtatt seg selv. Samtidig ytrer informant 1 også at hun synes stammingen er forstyrrende og irriterende, og gir et emosjonelt svar. Informant 2 og 3 svarer at det er både gode og dårligere perioder i stammingen, men at det ikke plager dem så mye lenger.

4.2 Støtte og betydningen av den

Når det gjelder hjelp og støtte fra den nærmeste familien, forteller informant 1 at det ikke har vært snakka så mye om stammingen hennes i familien. « Det var ikke noe annerledes fordi jeg stammet».

Hun har ikke blitt utsatt for hysteriske foreldre, sier hun. Språkkravene har ikke vært for store.

Informant 2 fikk lite hjelp i familien;

Fikk lite støtte i familien, hadde ei mor som ikke skjønnte at jeg stammet, men hun hjalp meg som best hun kunne. (Informant 2).

(...) og sånn har det vært hjemme også. Jeg har sluppet å skjule stammingen, og det har vært godt. (Informant 3)

I tråd med Starckweathers Demand and Capacitie modell, der høye språklige krav fra omgivelsene kan utløse stamming, eller opprettholde stamming, kan informant 1 ha nytt godt av foreldre som har visst hva stamming innebærer, senket kravene og ikke har stresset. Dette kan være med å gi aksept for at man er som man er, som informant 1 uttrykker, og at andre får godta det eller la være.

Alle tre informantene har gått til logoped for stammingen sin. Men det var bare en av informantene som stammet på barneskolen. Informanten med løpsk tale på barneskolen fikk ingen hjelp, ei heller for stammingen på ungdomsskolen. Der var PPT inne et par ganger, uten at det skjedde noe.

Fikk hjelp av logoped på barneskolen, og skolen var veldig flink med at jeg fikk gå ut i mindre grupper, når jeg skulle lese høyt. Sånne ting. (...) 7.klasse var siste gang. Gikk ikke på videregående. (informant 1)

Fikk ikke hjelp på ungdomsskolen for stammingen heller, men fikk snakka med en kar fra PPT. Men det skjedde ingen endring. Fikk ingen hjelp, heller det motsatte. Verken den ene eller andre plassen. Fikk ikke hjelp før jeg startet selv hos logoped i voksen alder, så... (Informant 2)

Det var jeg selv som gikk til helsesøster, så ble jeg henvist videre til logoped. (Informant 3)

Både informant 2 og 3 har selv bidratt til at de har fått hjelp av logoped. De har tatt ansvar for seg selv. I forhold til Banduras mestringsteori er motivasjonen for å gå i gang med en oppgave, avhengig av personens tro på å lykkes med oppgaven (Imsen, 1998) Disse kan ha vist en selvdreven kraft og høy motivasjon til å få en bedring i taleflyten sin. Dette synet støttes også i studien til Silverman og Zimmer (1982) som Klompas og Ross (2004) henviser til «...the majority of participants reported that during elementary school through high school their therapy experiences were generally not perceived to be helpful as they did not really understand what exactly therapy was supposed to accomplish. However, after high school, therapy was regarded as helpful as the choice to attend therapy was theirs alone, and they were better able to understand the nature of

therapy, their role and what might and might not be accomplished.».

Informant 1 og 2 gikk ikke til logoped i årene på videregående skole, og informant 3 hadde negative erfaringer med logoped.

Fikk ingen hjelp på videregående skole heller, (...) Akkurat da hadde jeg ingen formening om det, men i dag stiller det seg annerledes.

(Informant 2)

Hadde jeg fått en god logoped andre året, hadde det vært mye bedre.

(informant 3)

Her viser informant 2 og 3 at de har gjort seg tanker om at årene på videregående hadde blitt annerledes dersom de hadde fått hjelp av logoped. Det kan tyde på at opplevelsen av den logopediske behandlingen de har fått nå i voksenalder, tenker de hadde vært nyttig på et tidligere tidspunkt.

På spørsmål om hvordan det var for informant 3 å gå til logoped på videregående skole svarer hun:

Det var jo en liten by, og det var en logoped jeg hadde å gå til. Det første han sa da jeg begynte var at han ikke hadde jobba med stammere(...) Så egentlig det som skjedd, var nå at vi satt og spilte brettspill. Så skulle jeg si hva som var på bildene. Det var så nedverdiggende for jeg følte meg som en 2-åring der jeg satt.(.....) Han ville vise meg videre da jeg skulle flytte.(...) Da møtte jeg en skikkelig logoped og ikke en som bare holdt på med tull(.....)

(Informant 3)

Her viser bruk av logopedtrening som ikke er tilpasset den enkelte bruker, at virker mot sin hensikt.

Logopedtrening skal tilpasses den enkeltes behov for hjelp (Guitar, 2006). Treningen må være motiverende og løfte selvbildet, ikke det motsatte. For informant 3 ble det bedre ved bytte av logoped, men på grunn av dårlig erfaring med logoped, var det ikke særlig lystbetont å prøve en ny.

Når han da ville vise meg videre, da jeg skulle flytte, sa jeg nei. Jeg hadde ikke noe lyst å gå te logoped. Sånn som jeg oppfattet en logoped, var det helt forferdelig. Men han masa sånn, at jeg sa nå ja til å møte opp en time, så fikk vi se. Det viste seg å være en helt annen. Da møtte jeg en skikkeleg logoped. (Informant 3)

Det har hjulpet mye å gå til logoped og fokusere på det man skal gjøre (...) Logopeden skal ha sin del av æren, til at jeg har fått meg et spark bak. Til å øve hjemme. (Informant 2)

Dette synet støttes også i Masteroppgaven til Torunn Hovd (2001). Alle de 8 informantene mente at

logopeden, hadde vært en viktig støttespiller, når logopeden hadde tilpasset behandlingen til hver enkelt. Logopedene hadde vært støttende, men hadde også krevd at den som hadde stamming skulle trene på ulike øvelser. Når de etterhvert hadde lært hverandre å kjenne kunne man komme med gjensidig nyttige tilbakemeldinger til hverandre. Også Concoran and Stewart (1995) fant at kjemien mellom logoped og den som hadde stamming, var av betydning for resultatet av behandlingen. I undersøkelsen til Klompas og Ross (2004) ble det gitt uttrykk for at behandling hos logoped hadde en positiv effekt for livskvaliteten. Selvtilliten ble bedre, og de voksne lærte seg teknikker de kunne bruke til å modifisere stammingen sin.

Når det gjelder betydningen av støtte fra venner, svarer alle mine informanter at venner har vært et positivt innslag.

Jeg har hatt veldig god støtte i vennene mine. De hadde lyst å hjelpe meg, og ingen erta meg heller for at jeg gjorde det (stammet). Så jeg har vært kjempeheldig for at ingen har erta. Det har gått kjempebra. (Informant 1)

Når det gjelder kamerater, har ingen kommentert det, ingen som la merke til det, og det var greit at ingen kommenterte det, så jeg slapp å snakke om det. (Informant 2)

Jeg har hatt noen få nære og gode venner som har hjulpet meg veldig, egentlig, som har følt jeg bare kunne slippe alle spenninger og være meg selv. Det gjorde ingenting at jeg stammet. Det var veldig godt å ha de, og kunne slappe av. Og ikke behøve å tenke på at jeg måtte bytte om på ordene eller... (Informant 3)

Dette går imot den retrospektive undersøkelsen til Crichton-Smith (2002) der 83% opplyste at de hadde blitt ertet på skolen, og at det hadde både kortvarige og langvarige konsekvenser for etableringen av vennskap. Min empiri får støtte fra en undersøkelse gjort av Klompas og Ross (2004) som viser at stamming ikke har innflytelse på etablering av vennskap, familiære og ekteskapelige forhold. De spurte ga uttrykk for at mange reagerte på stammingen de hadde, men at det ikke fikk noen betydning for vennskap og giftemål. Alle mine informanter opplyser at de har hatt venner på skolen og i hjemmemiljøet. Tilhørighet til jevnaldrende er spesielt viktig i ungdomsårene (Evenshaug og Hallen, 1991).

4.3 I hvilken grad har stammingen påvirket mestringsfølelsen?

I denne delen av oppgaven har jeg spurt om trivsel på skolen, følelsen av å lykkes med skolearbeidet med spesielt tanke på karakterer på videregående skole, tanker om fremtidig utdanning og yrker og egne begrensninger, og endringer i disse.

4.3.1 Skolegang og karakterer

Trivsel på barneskolen går igjen hos alle informantene. De trivde med venner, skolefagene og mestret arbeidet bra. Informant 1 trivdes best med praktiske fag, og informant 2 sier selv han ikke var noen «skolefan», men hadde det bra på skolen. Informant 3 opplyser hun var skoleflink. På ungdomsskolen skjer det ei endring for informant 2. Han sliter med dysleksi, og synes det blir vanskeligere med lesing og skriving. Han synes ikke fagene er noe spennende, «og når man i tillegg stammer, blir det dobbelt så ille». Han sier han likte gymtimene best, fordi det mestret han best. Her ser man at mestringsfølelsen henger sammen med prestasjon og motivasjon. Når fagene blir vanskeligere på grunn av dysleksien, daler motivasjonen. Erfaringer med å mislykkes svekker forventning om videre mestring (Skaalvik og Skaalvik, 2005).

De store endringene, kommer på videregående skole.

Jeg trivdes på videregående men det var jo det med lesinga. Jeg ville ikke lese høyt, og jeg ville ikke vis de andre at jeg stammet. Jeg var litt sjenert (...)..da va jeg blitt 16 år, og så treff man veldig mange nye elever, lærere. Alt det var nytt, og da blir man litt sånn..Jeg gikk ut når vi skulle lese høyt.

(Informant 1)

Trivdes fint, gikk sammen med de fra ungdomsskolen. Fagene gikk fint i begynnelsen, men i 2.klasse så ble det til at motivasjonen svikta, pluss,pluss..

(Informant 2)

Jeg har bestandig hatt gode karakterer, helt til jeg begynte på 2. året. Følte at jeg kan jo ingenting, men jeg kan jo noe, men det kom ikke ut. (...) så da tenkte jeg både på skolen og stammingen. At jeg ikke fikk vist det jeg kunne. Det var det samme siste året. (...)Jeg ville ikke lese lenger. Jeg har bestandig lest i timene, men nå sa jeg bare «nei» når jeg ble spurt om å lese høyt.

(Informant 3)

Overgangen fra ungdomsskole til videregående skole, kommer ofte som et lite sjokk på mange (ibid). For disse tre ser det ut til at det blir ekstra utfordrende å ha stamming i tillegg. Man møter nye elever og får mange nye lærere i ulike fag. Nærheten til lærerne blir mindre og forholdet mindre personlig (ibid). Her ser det ut til at mye av vanskelighetene ligger. Ungdommene ønsker ikke å vise for hele klassen at de stammer, og de føler ikke de har nok nærhet til å si det til en lærer. Flere poengterte med at det ikke var vits å si det til en, fordi de hadde så mange forskjellige. Forskningen til Peters and Starkweather (1989) sier høytlesing stresser taleflyten, og at mange lærere ikke vet hvordan de skal takle situasjoner der barn stammer når de leser høyt. I det empiriske materialet fra Klompas og Ross (2004) var et av hovedfunnene at flertallet hadde opplyst at stammingen hadde hatt innvirkning på skoleprestasjoner, forhold til lærerne og klassekameratene.

Jeg har alltid hatt gode karakterer (...) Da fikk jeg dårligere karakterer, spesielt på muntlig, for jeg ikke leste høyt i klassen. (Informant 3)

Jeg vil jo tro at karakterene hadde vært bedre om jeg hadde turt å snakke mer og svare mer. Jeg kunne jo mye, men i og med at jeg ikke turte, fikk jeg jo det ikke ut. (Informant 1)

Ved synkende karakterer ser man at mestringsfølelsen blir berørt. Informant 3, går fra å oppfatte seg selv som skoleflink, til å føle at hun ikke kunne noe. Det skjedde på kort tid. Ved muntlige fag, får man ofte direkte tilbakemeldinger fra lærer. Ved å nekte å svare og å lese høyt i timene eller forlate klasserommet, gir man signaler som kan oppfattes som om man ikke kan fagstoffet eller er interessert i å bidra i timene. Negative tilbakemeldinger, både verbalt og non-verbalt, kan forstås gjennom Meads "speilings teori". Vi speiler oss i andres reaksjoner på oss selv, og dette former vår selvoppfatning. For å kunne påvirke oss må det normalt være reaksjoner fra såkalte signifikante andre, folk som betyr noe for oss. For å kunne lese andres reaksjoner på oss selv forutsettes det at man er i stand til å tolke reaksjoner fra andre, og kunne tenke seg inn i deres sted (Imsen, 1998). Betydningen av muntlig deltagelse i klasserommet, bygger på tanken om at kunnskap bli til i et sosiokulturelt perspektiv, og kunnskap bli betraktet som sosialt og kulturelt konstruert. Det betyr at kunnskap endres og vedlikeholdes i en historisk, kulturell og sosial sammenheng i samhandling mellom individer. Fravær av deltagelse, truer dette synet (Imsen, 1998).

For informant 2, var muntlige fag bedre enn skriftlige. Dette kan ha sammenheng med dysleksi og at for en med løpsk tale i tillegg kan det fortone seg annerledes enn for en som «kun» har stamming.

4.3.2 Tanker om fremtidig yrkesvalg

På spørsmål om de noen gang hadde tenkte at det var yrker de måtte styre unna, svarer alle bekreftende:

*Ja, hele tida. Det tenkte jeg hele tida, at jeg ikke kunne bli sykepleier i hvertfall. Jeg tenkte at det går ikke, for man er avhengig av kommunikasjon for å bli sykepleier.
(Informant 3)*

Egentlig alle yrker, de krever jo kommunikasjon, god muntlig fremstillingsevne. Egentlig hadde jeg tenkt meg jobb innen IT, men på høyskolen ville jeg fått problemer med programmering og matteopplegget. (Informant 2)

Ja, for jeg liker ikke å stå framfor mange å snakke (...) og mye ringing har jeg tenkt at jeg ville styre unna. (Informant 1)

Alle tre har følt seg begrenset på grunn av stammingen sin. Dette er i samsvar med forskningen på feltet. I undersøkelsen til Hayhow, Cray og Enderby (2002), responderte de fleste av de 332 spurte at stamming hadde hatt en stor negativ påvirkning av skolegangen og yrkesvalg. Mange hadde ikke valgt den jobben de ønsket, stått over forfremmelser, unngått presentasjoner, fryktet telefonoppringninger og blitt fortalt at de ikke burde søke om forfremmelse. Også Furnham og Davis (2004) rapporterte at 70 % av de som stammet at de kunne hatt en bedre jobb dersom de ikke hadde stammet, og 50 % hadde valgt bort yrker som de antok stilte høye krav til kommunikative ferdigheter, og anså at de selv ikke hadde gode nok muntlige ferdigheter for arbeidet.

Jeg har skjønnet gjennom både litteratur og praksis, at telefonering er noe en som har stamming gjerne frykter. Alle mine informanter oppgir at de har hatt frykt for å både ringe og ta telefonen. Med økende alder, har det blitt bedre for to av dem, men de har fortsatt ubehag.

*Jeg liker ikke å ringe offentlige kontor, men ringe slekt og venner og jobben. Greit når jeg vet hvem så ringer. Jeg svarer uansett, fordi det er jo noen som vil snakke med meg.(...) På jobben må jeg snakke i telefonen og prate med folk(...) Så jeg har sikkert vokst. Det har jeg nok gjort.
(Informant 1)*

*Å ringe til noen er det verste jeg gjør, blir anspent. Syntes det var følt da du ringte for å avtale intervju. Syntes det gikk veldig dårlig, og tenkte på det etterpå. Det ligger en slags sperre å ringe til folk, har hatt det såpass lenge (...) Jeg stiller høye krav til meg selv, er pirkete som fy.
(Informant 2)*

(...) så fikk jeg jobb den sommeren. Og jeg var såååå nervøs. Og de første månedene var helt forferdelige, for telefonen, når den ringte så gikk jeg inn i et annet rom, og lot som jeg ikke hørte den. For jeg turte ikke å ta den. Og da tenkte jeg at jeg kan aldri jobb på sykehjem eller noen ting.
(Informant 3)

Frykt og nervøsitet er elementer som har vært forsket mye på i forbindelse med stamming. Om det ikke er den direkte årsaken til stamming, kan stamming over tid gi seg utslag i mer ansenhet og nervøsitet i en kommunikasjonssituasjon (Heitmann, 2010). Det kan være frykt for å snakke med fremmede, frykt for å ta ordet i en forsamling (klasserom) eller snakke i telefonen. Informant 3 forteller at da hun gikk på sykepleien:

Da jeg begynte på sykepleien, første og andre året, var det helt forferdelig, for jeg snakket ikke med noen. Da følte jeg meg litt ensom. Jeg ville jo egentlig ikke snakke med noen, for jeg ville jo unngå å hilse så mye (...) for jeg stamma på navnet mitt.
(Informant 3)

På spørsmål om det er noen yrker de har kjent at de har hatt lyst på, svarer de:

Jeg hadde lyst å bli jagerflyger og følge i min fars fotspor. Det var ikke noen sjans i havet for at det ville gå. Det fysiske er i orden, men hodet fungerer ikke. Tror neppe jeg hadde kommet gjennom nåløyet der. (informant 2)

Åltså inne rettslære, innen rettsvesenet kunne jeg ha tenkt meg. Som sagt ble ikke det da.
(Informant 1)

Informant 3 har tatt den utdannelsen hun hadde lyst til, men det har kostet henne mye krefter i form å ha utfordret seg selv på mange plan. Hun sier hun tenkte «Ja, ja, jeg får bare begynne, så gjekk det egentlig bedre. Jeg grua meg til første praksis, for det er noe annet enn forelesninger, sant, for da gjør det ingenting om du stammer, (...) det er bare det at jeg må jobbe litt mer enn de andre, men det går så lenge en vil det».

Dersom man støtter seg til Markussen mfl. (2006) om de 7 ulike faktorene som begrenser ungdommene til å ta frie yrkesvalg, vil jeg trekke frem prestasjonsnivået. Det er med karakterene fra videregående skole man søker seg inn på videre utdanning. Dersom karakterene er lave, kommer man kanskje ikke inn på det man ønsker. Informant 2 hadde snitt på under 2, og slet spesielt med

nynorsken, og informant 1 sier at karakterene ikke var så gode, at hun hadde mye fravær og var generelt skolelei. Da har man i utgangspunktet ikke frie valg, i følge Markussen. I følge Super (1976, referert av Evenshaug og Hallen, 1991) har som nevnt yrkesvalgsatferd nær sammenheng med selvoppfattelse, og negative mestringsopplevelser svekker forventning om videre mestring (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Alle tre informantene har selv følt negative mestringsopplevelser, to av dem spesielt med muntlige fag på videregående skole. Den tredje har slitt med skolefagene helt fra ungdomsskolen. Bandura sier at eleven må ha tro på at man klarer utdannelsen (Imsen, 1998). Her har den ene av informantene uttrykt at han regnet med at IT utdanning på høyskolenivå ville blitt for tøft.

4.4 I hvilken grad stammingen har påvirket selvfølelsen

Som nevnt over er selvoppfattelse eller selvfølelse sentralt når det gjelder yrkesvalg, mener Super (1976). Selvfølelse forklares i psykologien med den sammenhengen av tanker, følelser og holdninger et menneske har om seg selv (Woolfolk, 2004). Alle informantene kan fortelle at det ikke har stått like bra til med selvfølelsen. På det direkte spørsmål om de har følt andre har hatt mer verdi enn dem selv, svarer alle tre bekreftende. Som informant 3 sa; «Ja, ja, ja. Heile tida!». Informant 2 uttrykker det slik; «Ja, veldig ofte har jeg tenkt på det sånn. Plages med dårlig selvfølelse (...)». Informant 1 svarer: «Ja,,(pause) Ja,da». Og jeg oppfatter at dette er tanker og følelser som har vært bearbeidet over tid.

Når det gjelder om det skjedde endringer fra barneskolen til videregående skole, kan informant 2 bekrefte dette.

*Det gikk fra middels til ingen. Det ble verre da jeg ble eldre og mer årvåken.
(Informant 2)*

*Ikke sant, midt i 15-16 årene, man følte seg ikke bra, verken utseendemessig eller andre ting. Sånn man gjorde sikkert det littegrann. Når man blir eldre igjen, godtar man seg selv mer, at man stamme og at man er sånn man er.
(Informant 1).*

Her viser informant 1 at det har skjedd en endring i løpet av voksenlivet. Hun godtar mer situasjonen hun er i. Hun trekker også inn andre momenter som usikkerhet i forbindelse med utseende osv, som andre ungdommer også kan oppleve. Informant 2 sier han hadde bedre selvbilde

som liten, men det endret seg på ungdomsskolen. Han bekrefter det som teorien rundt stamming sier, at man blir eldre og mer årvåken og derfor mer kritisk til stammingen. Man legger mer merke til at ordene ikke flyter (Guitar, 2006). Informant 3, som fikk stamming i løpet av videregående skole, sier at 2. og 3. året på videregående var selvfølelsen heilt på bunn, men har hatt en positiv endring i selvfølelsen gjennom arbeid med logoped i årene etterpå.

Det begynte å endre seg da jeg startet på sykepleien. Først var jeg helt nede, men så begynte jeg hos logoped der, og vi har jobba veldig mye med det her med selvfølelse. Det er klart den er ikke på topp enda, men jeg er kommen et godt steg (Informant 3).

Et annet viktig punkt, informant 3 løfter frem er at hun i dag har kommet til en erkjennelse av at hun ikke er stammingen, slik hun var før:

At jeg har innsett at stammingen bare er en liten del av meg.(...). Før var jeg stammingen, hele meg, det var det jeg var! Sånn at jeg fokuserte bare på det, så det er klart at da får du dårlig selvfølelse (...).Men nå har jeg innsett at jeg er så mye mer. Stammingen er bare en liten del av meg. (Informant 3)

Dette viser at hun har kommet så langt at hun skiller mellom seg selv som person og stammingen. I narrativ behandling, er dette selve målet i behandlingen (Marnier, 1994). Det frigjør energi og det gjør noe med synet på en selv.

På en skala fra 1-10, der 1 er bunn og 10 er topp, sier de tre at de hadde en selvfølelse på 1 og 2 og 3/4 på det verste, og det var tida på videregående skole. Det har endret seg til i dag, da de sier at de er oppe på 5-6 og 7. Informant 1, som er eldst og har hatt stamming siden hun var liten, rapporterer høyest tall både før og nå. Dette kan muligens også henge sammen med personlige trekk. Hun sier hun ikke tror hun hadde vært så annerledes uten stammingen; « Jeg er jo like utadvendt om jeg stammer eller ikke, jeg er jo like ærlig for det ja». Informant 2 som også har løpsk tale og lese og skrivevansker, beskriver verden uten stammingen som dramatisk annerledes:

Det hadde vært en himmel på jord. Stammingen sammen med lese og skrivevansker har vært et mareritt. Hadde jeg ikke hatt det, hadde jeg ikke vært her og arbeidsledig. Hadde vært en helt annen verden. Det er jeg dessverre ikke i tvil om (...). (Informant 2)

Alle tre informantene beskriver seg selv i positive ordlag. Ærlig, utadvendt, glad, positiv, pålitelig, sosial og stå-på vilje, er egenskaper de fremhever. En av informantene sier hun er nervøs som

person, har alltid vært det. Å beskrive seg selv positivt, henger sammen med hva man tenker om seg selv. De har altså i hovedsak gode tanker og holdninger til seg selv i dag.

På spørsmålet om de fikk- eller får nå, vist hvem de er, svarer alle at de føler at de ikke fikk vist hva de var gode for, spesielt ikke ovenfor lærerne på videregående skole. På ungdomsskolen hadde det gått greit. Flere forteller at de lot være å rekke opp hånden i timene på videregående, selv om de kunne svarene, for de ville ikke avsløre at de stammet. Sammen med venner har det vært annerledes. Ovenfor dem har de følt at de kunne være den de var, si det de ville når de ville. Humor og spontanitet i språket har ikke vært vanskelig sammen med venner.

Nå som voksen syns jeg at jeg får vist hvem og hvordan jeg er, men som ungdom tror jeg ikke det. (Informant 1)

Jeg får vist det i dag, (...) (Informant 2)

Det har endra seg fra noe mer negativt til positivt, det har gått oppover (...) (Informant 3)

Når det gjelder om stammingen kan ha vært et positivt tilskudd, nøler Informant 1 litt før hun svarer at stammingen kanskje har gjort henne mer åpen. Informant 2 svarer raskt at det har ikke ført til noe bra. « Eller, kanskje jeg har blitt flinkere til å ta vare på andre, bakke de opp, fordi jeg selv har slitt». Informant 3 mener stammingen kan ha hjulpet henne i jobben som sykepleier, slik at hun kan forstå pasientene bedre. Hun trekker frem slagpasienter som har afasi, og sier hun forstår godt hvordan de har det når de ikke får frem et ord. Informant 3 mener også at hun skjønner viktigheten av å ta seg god tid til å lytte, for hun vet selv hvor mye det betyr at man tar seg god tid i en kommunikasjonssituasjon. Hun mener hun er modnere enn de andre på sykepleien, og at det er stammingen som har gjort henne slik.

4.5 Hvordan har stammingen påvirket kommunikasjon med andre?

I denne delen har jeg vært på jakt etter hvilke tanker de har og har hatt om seg selv som kommunikasjonspartner. Når man skal ut i yrkeslivet, innebærer det i de aller fleste tilfeller at man må kommunisere med andre. Som flere av informantene har uttrykt var det flere jobber de tenkte at de ikke kunne ha, fordi det krevde mer av dem kommunikasjonsmessig enn de selv følte seg i stand

til på det tidspunktet. Her ser det ut til at det kan ha skjedd en endring, når det gjelder kommunikasjon med andre.

Men før, hvis det kom ukjente, var jeg sånn at jeg ikke sa så mye. Men nå er det ikke mye som hemmer meg lenger. Det er det ikke. (Informant 1)

Det er bedre nå. Før var jeg litt sånn pinglat og sjenert. Nå er jeg litt mer åpen, og gir litt mer f. i hva folk mener. (Informant 2)

Jeg bytta ut ord hele tida før, i tillegg til at jeg var så nervøs så folk ikke skulle høre at jeg stammet (...) Men nå, tenker jeg at jeg ikke orker å si det på nytt. (Informant 3)

Flere artikkelforfattere som Klompas og Ross (2004) og Hayhow og Levy (1989), har løftet frem frykt som en sentral komponent hos en som har stamming, og knyttet det sammen med konsekvens for utdanning og yrkesvalg. Deres informanter fremhevet frykt for å snakke, ta kontakt med ukjente, og at ukjente skulle spørre dem plutselige spørsmål. Et av spørsmålene i intervjuguiden min handlet om å ta kontakt med fremmede før og nå. Informant 1 og 2 synes ikke det er noe stort problem i dag, men at det var verre før. Informant 3 greide ikke å ta kontakt for verken frisør eller tannlege. Det var foreldrene som måtte gjøre det. Men nå går det greit, og det er godt for selvfølelsen, sier hun. Hun sier at hun ikke er glad i å snakke med fremmede i dag heller, men at hun gjør det.

I forhold til autoriteter før og nå, sier informant 2 at det er litt lettere nå. Informant 1 og 3, sier det ikke betyr noe om det er autoritetspersoner eller ei. De skilte ikke verken før eller nå mellom ukjente og autoritetspersoner. Ukjent var ukjent. Informant 1 sier det er greit i dag å snakke med *en*, men i feks en intervjusituasjon med mange, kjennes det verre.

Å bli kjent med nye mennesker krever at man er trygg på seg selv som en kommunikasjonspartner. Om dette sier informant 2 at det ikke preger han å bli kjent med nye mennesker i dag, men at det telefonmessig er et problem. Informant 1 sier hun har lett for å bli kjent med folk. Informant 3 sier at hun gruet seg tidligere til å hilse på nye, men det gjør hun ikke lenger. Alle tre er i en situasjon i dag der de har venner og ikke har vansker med nye bekjentskap.

På spørsmål om det er noen kommunikasjonssituasjoner som fremdeles er vanskelig, sier informant 3 at foredrag ikke er artig. Hun skal holde foredrag i forbindelse med studiene på sykepleien, for elever som går på helsefag på videregående skole, men finner det mye verre å skulle holde det foran

andre voksne medarbeidere. For informant 2, fortøner det seg motsatt.

Ikke noe problem å holde foredrag i dag. Vi har alle våre sterke og svake sider, og der har jeg kanskje en sterk? (Informant 2)

Dersom det var fire bak et bord på intervju, er jo det et skrekksenario. Man er jo sikkert nervøs enten man stammer eller ikke, men for meg som stammer vil det nok bli hakket verre.(...) Sist jeg var på intervju, sa jeg at «håper ikke at det at jeg stammer skal ødelegge for at jeg ikke får jobben». Da svarte de «neida, neida». Så den får jeg ta neste gang! (Informant 1).

5 Diskusjon

I denne delen skal jeg diskutere problemstillingen min, om stamming påvirker yrkesvalg, og diskutere de funnene jeg har gjort i resultatdelen. Det var seks ulike kategorier av tema som jeg synes trådte mer frem. På grunn av at oppgaven har få informanter, kan jeg ikke generalisere. Derfor kommer jeg til å uttrykke meg som at det kan være en tendens. Det kan selvfølgelig være helt tilfeldig at jeg har fått disse svarene som jeg har fått, men de kan også støttes av tidligere forskning, og stå sterkere.

- 1) Betydningen av hjelp fra logoped, muntlige fag og karakterer
- 2) Frykt for telefonen
- 3) Synet på egne kommunikasjonsferdigheter
- 4) Dårlig selvfølelse i årene på videregående skole
- 5) Støtte fra familie og venner
- 6) Tanker rundt yrkesvalg
- 7) Åpenhet

5. 1 Betydningen av hjelp fra logoped, muntlige fag og karakterer

Alle de tre spurte til oppgaven min har hatt hjelp fra logoped. Den ene informanten som hadde stamming fra førskolealder, hadde oppfølging av logoped på barneskolen. Da ble det tilrettelagt for at hun kunne få lese høyt i små grupper, som var de samme hver gang. Hun gikk på en liten skole, med få elever i klassen, og har ikke opplevd å bli ertet eller å stå utenfor fellesskapet. Lærer og logoped samarbeidet godt, og dette har hun dratt god nytte av. Ungdomsskoleårene gikk også veldig greit, og hun omgås de samme elevene fra barneskolen. Dette gir trygghet for henne. Hun har ikke logoped etter 7. klasse. På videregående skole blir det annerledes. Her er det ingen lærere som kjenner til at hun har stamming, og det er mange ulike lærere i ulike fag, og det er mange nye elever som ikke kjenner til hverandre. Her starter problemene. Hun trives bra sosialt, men det blir stadig vanskeligere med de muntlige fagene. Siden det ikke er noen tilrettelegging eller noen av lærerne som vet at hun stammer, ønsker hun å skjule at hun stammer. Hun gikk ut når det var høytlesning og skulker mer enn hun ønsker.

Informanten som begynner å stamme på ungdomsskolen får ikke hjelp fra logoped før han selv kontakter logoped i en alder av 31 år. Han tenkte ikke da at han skulle hatt hjelp av logoped, men med de erfaringer han sitter med nå, mener han at han hadde greid seg bedre dersom han hadde fått oppbacking av logoped. Informanten som starter å stamme sommeren mellom 1. og 2. klasse på videregående skole, får timer hos logoped gjennom 2. året, men opplever det ikke som hjelp, heller en belastning, da hjelpen ikke er godt nok tilrettelagt ut fra alder og behov. Alle informantene mine mener selv de hadde hatt det lettere på videregående dersom de hadde hatt en god logoped som hadde hjulpet dem med tilrettelegging, og at det hadde vært mer åpenhet rundt det å ha stamming.

Da jeg var i praksis, opplevde jeg ungdommer som fikk tilbud om hjelp til tilrettelegging av skolehverdagen både på ungdomsskolen og videregående skole, men som ikke tok imot hjelpen. Flere sa de ikke ønsket fokus på seg, og de var ikke kommet så langt i prosessen til at de hadde lyst å fortelle om stammingen sin, enten til lærerne eller til klassen. Tilbud om at logoped kommer og informerer klassen på generelt grunnlag, ble også avslått. Flere av ungdommene syntes det var flaut å snakke om stammingen sin. Det er ikke sikkert at mine informanter heller hadde takket ja til et slikt tilbud, dersom de hadde fått det da de gikk på videregående. Kanskje de ikke var kommet lang nok i egen prosess til å fortelle andre om det. Dette støttes av studien til Silverman og Zimmer (1982) som Klompas og Ross (2004) referer til. Der rapporterte de fleste deltakerne at de ikke hadde fått så mye ut av hjelpen de hadde fått før *etter* videregående skole, da de skjønnte mer av hva hjelpen skulle føre til, og at hjelpen var selvvalgt. Kanskje det må en viss modenhet til for at man skal kunne få maksimalt utbytte av logopedtrening?

Det var også flere ungdommer jeg møtte i praksis som hadde god nytte av både timer med logoped og det nære samarbeidet mellom logoped og ungdomsskole og videregående skole. Kanskje var det kjemien og tilliten mellom logoped og ungdom som hadde noe å si på hvor mye de åpnet opp for hjelp og støtte? Kanskje det var personligheten til ungdommene?

Karakterer fra videregående skole har en viss betydning for yrkesvalg (Markussen mfl. 2006), fordi det er prestasjonene som blir regnet om til poengsummer, og som en konkurrerer med andre elever om studieplasser med. Det er ikke karakterer alene som eventuelt begrenser en elev. Det er også de kulturelle og sosiale, kunnskapsmessige, økonomiske, organisatoriske, konkuransesmessige og tilbudsmessige faktorene. (Markussen mfl., 2006). Disse faktorene skal jeg ikke gå inn på her.

Alle informantene mine hadde store problemer med å være muntlig aktiv i timene, spesielt på

videregående skole. De hadde ingen tilrettelegging eller samarbeid med lærerne. Utveien ble å være mest mulig stille og usynlig. De oppfatter seg som lite skoleflinke på dette tidspunktet. Den ene informanten hadde gode karakterer første året, men da stammingen startet, ble de muntlige karakterene dårligere. Dette fører til at hun på kort tid får følelsen av å ikke kunne noe som helst. For de to andre, blir motivasjonen så lav at det går ut over alle de faglige prestasjonene, og det blir en del fravær.

Her tenker jeg at informantene har rett når de sier at det hadde blitt lettere for dem, dersom de kunne fått hjelp og støtte av en god logoped. Jeg tror ikke de sier dette for å glede meg, eller for å gjøre mitt fremtidige yrke betydningsfullt, selv om det selvfølgelig er en viss mulighet. Disse ytringene bygger på erfaringer med logoped fra et tidligere eller senere tidspunkt, der de selv fremhever at det har hjulpet mye å gå til logoped, få støtte til selvfølelsen, og et «spark bak» til å gjøre flytskapende øvelser (sitat fra informant 2 og 3).

Jeg vil oppsøke logoped med en gang jeg kjenner jeg trenger det, det er mye mer viktig å få ta tak i det tidligst mulig, ellers blir det bare verre. Jeg var jo så langt kommen før jeg kom til logoped her, jeg skulle ha gjort det før det hadde kommen så langt det hadde (Informant 3).

Behandling av stamming og taleflytvansker er en del av det spesialpedagogiske tilbudet, og forankret i Opplæringsloven. Det lokale PPT kontoret er ansvarlig for utredningen og tilbud om hjelp (www.statped.no). Hjelpen fra logoped kan enten være direkte til den som har stamming, når det gjelder selv talen, det følelsesmessige og det tankemessige, og indirekte ved å støtte lærere i skolen og miljøet rundt den som har stamming. Denne støtten kan være i form av å informere hva stamming er, hjelpe til med gode kommunikasjonsregler i klasserommet, og avtale om gode løsninger i forhold til høytlesning, foredrag og eksamen (www.statped.no) Dette er viktig i forhold til å ha best mulig forutsetning for deltagelse og opplevelse av mestring og motivasjon. Overfører man Banduras mestringsforventningsteori, går det ut på at man legger mer innsats i skolearbeidet, dersom man forventer å mestre, og det motsatte.

5. 2 Frykt for telefonen

Alle informantene sier selv de har hatt og har frykt for å bruke telefonen, og de knytter det til hva de har tenkt om fremtidige jobber. «Mye ringing har jeg tenkt at jeg må styre unna», sa informant 1. For Informant 3 var telefonene hun ikke orket å ta på sykehjemmet, utslagsgivende for at hun

trodde hun ikke kunne bli sykepleier. «Å ringe til noen er noe av det verste jeg gjør, jeg blir så anspent», sier informant 2. I de aller fleste jobber bruker man telefon som en del av kommunikasjonen, og man bruker telefoner for å gi beskjed om at man kommer for sent på jobb eller er syk. Å ha frykt for å både ta telefonen og ringe med telefonen, vil jeg anta kan øke angstnivået hos en som stammer.

Selv om mye av forskningen går i begge retninger når det gjelder om personer som har stamming har mer angst og frykt enn andre (Heitmann, 2010), kan det se ut til at stamming over tid kan gi anspenhet og høyere spenninger i kroppen. Tran, Blumgarten og Craig, 2011, fant at voksne som stammet hadde signifikant høyere stressnivå enn kontrollgruppa som ikke hadde stamming. Iverach mfl. (2009) mener også å ha funnet en sammenheng mellom stamming og angst.

De aller fleste forskere på stamming er nok enig med Sheehan (1970) om at den følelsesmessige siden ved stamming kan være vel så utfordrende for den som har stamming, som selve talebruddene man hører. Derfor er den logopediske behandlingen både brei og tverrfaglig, direkte og indirekte. Samarbeid med psykolog er ikke uvanlig, dersom vanskene har vært der lenge og satt seg dypt (www.statped.no – Informasjon til ungdom, voksne og lærere i skolen).

Frykten for å bruke telefonen, er for informantene knyttet til frykten for å stamme i telefonen. Dersom de hadde hatt oppfølging av logoped jevnlig gjennom hele ungdomstiden, kan det tenkes at de hadde trent på å bruke telefonen. Kognitive treningsmetoder kan være et hjelpemiddel. Uten denne frykten for telefon, antar jeg informantene hatt det hakkert lettere i forhold til tanker som seg selv og yrkesvalg.

5.3 Synet på egne kommunikasjonsferdigheter

«Egentlig krever alle yrker kommunikasjon og god muntlig fremstillingsevne», poengterte den ene informanten. Å være i yrkeslivet krever stort sett en eller annen form for kommunikasjon mellom individer, og man kan gjerne lese i jobbannonser at de søker en person som er «utadvent med gode muntlige framstillingsevner».

En av forklaringsmodellene på stamming er at stamming oppstår i kommunikasjon med andre, og kan føre til ubehageligheter både hos den som stammer, og den som lytter (Bloodstein, 1995). Bloodstein fremhever at det kommunikative presset, det vil si stort ansvar hos den som snakker,

som tidspress, prate med flere tilhørere og med autoriteter, forverrer stammingen. Dersom man føler man ikke mestrer den kommunikative konteksten forteller informantene mine at det kan påvirke hvordan man tenker om seg selv som en kommunikasjonspartner. «Jeg var så nervøs for at andre skulle høre at jeg stammet (...) jeg bytta ut ord og det hørtes helt rart ut. Så jeg tenkte at, herregud, det her høres helt dumt ut» (Informant 3).

I undersøkelsen til Klompas og Ross (2004), er frykt for å snakke, noe de fleste i undersøkelsen svarte bekreftende på. I denne undersøkelsen løfter de også frem frykt som oppstår i kommunikasjon med andre, og får betydning for utdanning og yrkesvalg. I følge Guitar (2006) er enkelte avanserte stammere i jobber som de er overkvalifisert for, og takker nei til nye oppgaver som de har lyst på, men som de frykter innebærer mer tale. Informant 1, forteller at hun hadde en jobb der hun ble spurt om å få mer ansvar. Hun takket nei i flere år, fordi hun regnet med at det ville innebære mer og annen type kommunikasjon en hun hadde vendt seg til.

En persons persepsjon av seg selv har betydning for atferden man får (Gregory, 2003). Dersom man opplever responsen fra den man snakker med som negativ, kan man oppfatte seg selv som en som ikke behersker kommunikasjonssituasjonen. Det kan da knyttes negative tanker og spenninger for andre lignende situasjoner. Det er derfor viktig at logoped kommer på banen så tidlig som mulig når et barn eller ungdom får stamming, slik at de negative erfaringene ikke skal feste seg for godt (Yairi og Ambrose, 1999). Et av punktene i fire-trinnsmodellen etter Van Riper (1971), er *herding*, som også brukes i dag. Det å kunne tørre å være i stammeøyeblikket, uten å bytte ut ord eller la være å stamme, og arbeide med de negative holdningene og følelsene til stammingen sin, er vanlig å jobbe med sammen med logoped.

På spørsmål om stammingen hadde ført til noe bra, svarer de at stammingen kanskje har gjort dem mer åpne, forstår medmennesker bedre og skjønner viktigheten av å ha god tid i en kommunikasjonssituasjon. En sier han er blitt en god hobbypsykolog som er flink å bakke opp andre. Dette er også kommunikasjonsferdigheter. Kanskje har disse tre informantene erfaringer som gjør dem til attraktive kommunikasjonspartnere, fordi de innehar viktige kommunikasjonsferdigheter ikke alle andre har. De er flinke å lytte til andre, og de er åpne for at «livet ikke alltid går på skinner».

Eller jeg kan dette på en annen måte. Dersom mine informanter hadde møtt den riktige tilretteleggingen på ungdomsskolen og videregående skole, kunne det ha bidratt til flere

mestringsopplevelser på det kommunikative plan. De kunne ha møtt varme og forståelse fra lærere og medelever, fått vist mer hva de har kunnet i muntlige sammenhenger, mindre frykt for telefoning og tykkhudet nok til å tåle ubehagelige situasjoner. Kanskje karakterene fra videregående hadde vært bedre, og de hadde endt opp med andre yrker enn de har?

5.4 Dårlig selvfølelse i årene på videregående skole.

Selvfølelse er de tanker, følelser og holdninger man har til seg selv. Alle tre betegner perioden på videregående skole som en tid der selvfølelsen var på bunn. På en skala fra 1 til 10, der 10 er topp, svarer de 1, 2 og 3/4. Evenshaug og Hallen (1991) sier at noen forskere mener at denne tiden i et menneskes liv kan være svært turbulent og noen mener at denne tiden ikke er noe mer opprivende enn andre perioder i livet. Rustin (1995) mener at for en som har stamming er dette er periode som er ekstra vanskelig. Dersom man går ut fra at det er en sårbar periode i livet, og man er ekstra følsom for hva andre synes om en, kan det nok være ekstra tøft for noen å ha stamming i tillegg.

I Klompas og Ross (2004) sin undersøkelse fra Sør Afrika, følte de fleste at stammingen hadde gått ut over selvfølelsen og hadde vekket sterke følelser i dem. I en surveyundersøkelse av Hayhow (1999) svarte 56% av de spurte, at skoleårene var den perioden i livet de ble mest påvirket negativt av at de stammet. Dette kan støtte synet om at selvfølelsen henger sammen med hvordan man opplever seg selv i skolesituasjonen. Dersom man flykter unna eller ikke vil lese høyt i klassen, gjør det noe med hvordan eleven ser på seg selv. Informant 3, hadde gode karakterer før hun begynte å stamme. Bare kort tid etter stammestart, sier hun selv at hun følte hun ikke kunne noen ting. Reaksjoner fra lærere og muligens medelever på at man ikke vil lese høyt, forsterker inntrykket av hun ikke duger. Dette er i tråd med hva Rustin (1995) sier om det samme.

Men er det ikke slik for andre som ikke har stamming også, at man kan ha et lavt selvbilde i en turbulent periode i livet? Og er ikke det naturlig for andre også, at man er ekstra følsom for andres blikk og kommentarer? Dette er vanskelig å ta stilling til, for jeg har ikke en kontrollgruppe å sammenligne med. Men jeg lar informantene mine sine utsagn taler for seg når de sier alle tre at de har følt at andre har hatt mer verdi enn dem selv, og at dette tenkte de på hele tiden gjennom årene på videregående skole.

5.5 Støtte fra familie og venner

De tre informantene mine har stort sett hatt god støtte i familien sin. Informant 1, som har hatt stamming fra førskolealder, ser ut til å ha nytt godt av å ha en mor som har stamming. Det har medført at foreldrene har vært trygge på hva de skulle gjøre, og hun sier selv at det ikke var så mye å snakke om fordi de visste hva stamming var. Informant 2 og 3 sier at foreldre/mor prøvde så godt de kunne å hjelpe.

Alle informantene har hatt venner gjennom barneskole, ungdomsskole og videregående skole. Den ene informanten sier at det stort sett var greit med venner, men at det var perioder da stammingen var så sterk at han trakk seg litt unna. Ellers sier alle at de ikke har blitt mobbet. I undersøkelsen til Hugh-Jones og Smith (1999) der 276 medlemmer av the British Stammering Association (BSA) ble spurt, svarte 83 % at de kunne huske at de hadde blitt ertet på skolen og at det hadde hatt både kortsiktige og langsiktige konsekvenser, spesielt for selvfølelsen og personlige forhold. Betydningen av å ha venner som kjenner til situasjonen og akseptere den, mener informantene har vært stor. Å høre til et felleskap av jevnaldrende har betydning for en ungdom (Evenshaug og Hallen, 1991).

Informantene sier også at de hadde såpass avslappet forhold til de nære vennene at de kunne være seg selv og slippe stammingen løs. Dette har virket befriende og støttende. «Det gjorde ingenting at jeg stammet. Det var veldig godt å ha de og kunne slappe av. Og ikke tenke på at de måtte bytte ut ordene». Informant 1 sier at vennene ville hjelpe henne dersom hun skulle lese høyt og ha fremføring på skolen, og at hun da opplevde det som støttende. Informant 2 sier det ikke var noen som kommenterte stammingen hans, så det var ingenting å snakke om. Han opplevde det som greit å slippe å ha fokus på stammingen.

Betydningen av venner har nok vært stor, og kanskje medvirkende til høy trivsel gjennom mesteparten av skolegangen. Undersøkelsen til Hayhow (1999) som fant at det sosiale livet ble minst påvirket av stammingen., støtter dette. Klompas og Ross (2004) fant i sin studie at stammingen ikke påvirket etableringen av vennskap og ekteskap.

5.6 Tanker rundt yrkesvalg

Jeg skal ikke her diskutere hvorvidt de har tatt den utdannelsen de godt kunne tenkte seg, da det er veldig mange faktorer som spiller inn når det gjelder yrkesvalg (Markussen mfl., 2006). Det jeg er interessert i, er hvilke tanker de har hatt rundt seg selv i forhold til yrker.

I tiden på videregående skole har alle tre informantene hatt tanker om yrker de ikke kunne satse på. Informant 2 hadde lyst å bli jagerpilot, men skjønnte at med både løpsk tale og stamming hadde han ingen sjans til å komme gjennom nåløyet på flyskolen i forsvaret. Informant 1, kunne godt tenkt seg en jobb innen rettsvesenet, men har ikke tatt noen utdanning innen dette.

Informant 3 tenkte at hun ikke kunne bli sykepleier som hun ønsket så sterkt, fordi hun ikke syntes hun hadde gode nok kommunikative ferdigheter. På tross av dette har hun tatt den utdannelsen hun hadde lyst på, og greid seg bra. Men det har kostet, sier hun. Hun har utfordret seg selv på mange plan, og hun mener hun har jobbet mer enn andre på kullet sitt. Hun er også den av informantene som har mest tanker rundt at stammingen kan ha ført noe bra med seg. Dette kan støttes av funnene til Klein and Hood (2004). De fant at personer som har stamming og som har tatt en utdanning, ser på stammingen sin som et mindre handikapp. Artikkelforfatterne mente at utdanning gjorde dem mer oppmerksomme på hvilke muligheter og evner de hadde. De fant også at de som hadde stamming ikke tok særlig med videreutdanning, fordi de følte seg hemmet av talen og andres reaksjoner på den .

Som nevnt sier informant 1 at hun gjerne ville styre unna for mye ringing med telefon. Etter videregående begynner hun som støttekontakt for en eldre dame. Man kan tenke at det er tilfeldig, eller det er et bevisst valg å velge en jobb som stort sett krever en-en kommunikasjon. Etterhvert som hun blir eldre og stifter familie, blir det jobb på hotell, både i resepsjon og i restaurant. Hun besvarer telefoner og serverer også. Når jeg møter henne går hun nattevakter på hotellet, men ønsker å bytte jobb, da hun gjerne vil være mer sosial og jobbe på dagtid. Hun sier selv at hun har modnet mye siden årene på videregående, og blitt trygge på seg selv.

Informant 2 kunne tenkt seg en IT utdanning på høyskole, men søkte ikke høyskolen, fordi han regnet med han ville få problem med matte og programmering. Han begrenses av karakterene. Han forteller at han tok utdanning på Næringsakademiet, som han synes var både dårlig og dyrt. Han kommer til intervju på en IT supportjobb, men får beskjed om at han ikke får jobben pga stammingen. Det treffer han naturlig nok som en kniv i hjertet.

Det er også store individuelle forskjeller mellom personer når det gjelder motstandsdyktighet, personlighetstrekk og miljø, som gjør at man ikke kan generalisere (Preus, 1987). Vi er alle ulike og har ulike forutsetninger og muligheter til å påvirke livene våre. Men det kan se ut som om stammingen har hatt en del å bety for alle informantene når det gjelder yrkesvalg. De var alle påvirket av negative tanker om seg selv og hadde satt begrensninger *før* de gikk ut av videregående skole.

Dersom vi ser på alle de ulike faktorene som påvirker de frie yrkesvalgene, som Markussen mfl. (2006) beskriver, ser man at begrensningene også kan ligge utenfor personene selv. Dette er faktorer som er der uavhengig av stammingen. Foreksempel kan informant 1 ha blitt påvirket av at familien alltid har bodd på et lite sted der jobbmulighetene har vært svært begrenset, og at de sosiale og kulturelle faktorene har spilt en stor rolle. Informant 2 som har slitt med lese og skrivevansker, kan likevel ha slitt med skolefagene uavhengig av stammingen. Der kan også sosiale og kulturelle betingelser ha spilt en rolle.

Når det gjelder karakterene fra videregående skole, mener Bakken (2007) at det er tre teorier som kan spille en rolle. Både aspirasjon, konflikt og familieressursteorien kan være med på å forklare karakterene man får på skolearbeidet. Dette er faktorer som jeg ikke har oversikt over i denne oppgaven. Blant informantene mine er det bare ei som sier hun har hatt gode karakterer gjennom hele skolegangen, og hun har også tatt den utdannelsen hun ville, selv om hun sier de muntlige karakterene ble dårligere da hun fikk stamming. Hvor mye hadde stammingen egentlig å si ?

En av informantene sier at han tror stammingen har gjort en vesenforskjell når det gjelder yrkeskarriere, og at uten stammingen hadde han hatt både fast jobb, og en bedre jobb.

Dette støttes av undersøkelsen til Hayhow, Cray og Enderby (2002), der de fleste av de 332 spurte mente at stamming hadde hatt en stor negativ påvirkning av skolegangen og yrkesvalg.

Mange hadde ikke valgt den jobben de ønsket, stått over forfremmelser, fryktet telefonoppringninger, unngått presentasjoner og blitt fortalt at de ikke burde søke om forfremmelse. Det viser at stamming kan ha en langsiktig negativ virkning, gå ut over troen på egen mestring og gjøre noe med selvbildet.

Informant 2, har i tillegg til stamming, både løpsk tale og lese og skrivevansker, og jeg mener det er vanskelig å skille hva som har ført til hva, og hva som har gjort de største utslagene når det gjelder dette spørsmålet. Informant 1 sier det har vært yrker hun har hatt lyst på, men som hun ikke har turt å ha pga stammingen. Hun sier ikke at hun hadde hatt de jobbene uten stammingen. Det er nok også vanskelig å si noe om. «Så nå har jeg funnet en jobb som jeg har søkt på. Og som jeg sier, jeg håper at det med at jeg stammer ikke skal ødelegg sånn at jeg ikke får jobben.». Dette utsagnet kan tyde på at hun har møtt stereotypiske holdninger i tidligere jobber, og dermed tar med i betraktningen at det kan skje igjen. Dette blir også støttet av undersøkelsen til Furnham og Davies (2004) der 70% mente at de hadde hatt en bedre jobb dersom de ikke stammet.

5.7 Åpenhet

En av momentene som jeg synes kommer frem i analysen, er etterlysningen av åpenhet rundt det å ha stamming. Informantene sier med den erfaringen de har nå, at det kunne ønsket at de hadde vært mer åpen mot omgivelsene om at de hadde stamming.

Informant 1, som er eldst av informantene, sier hun ville ha vært mer åpen om stammingen sin, slik at hun hadde fått vist hva hun kunne, og ikke holdt det inne. Da tenker hun spesielt på årene på videregående, fordi hun mener selv at karakterene hadde blitt annerledes om hun bare hadde turt å være mer muntlig aktiv. Informant 2, sier; « før var jeg litt sånn pinglete og sjenert, men nå er jeg mer åpen og gir litt mer f...og man må ikke henge seg opp i hva folk mene. Når man blir eldre ser man det annerledes».

Det er kanskje lettere å si disse ordene når man er 33, enn når man er midt i tenårene? Informant 3, som bare er 23 år, sier, «jeg har kommet veldig langt, men har ikke kommet så langt at jeg vil si det til folk og sånn (...) før jeg begynne å bli kjent med dem». Det kan være alderen, eller det kan være personligheten som Preus (1987) påpeker. Man kan ikke generalisere, fordi man er et eget individ som lever under bestemte omgivelser på et bestemt tid, med bestemte forutsetninger. Det er altfor mange usikre faktorer til at man kan slå fast noe.

6 Konklusjoner

Jeg skal gjøre et forsøk på å summere funnene jeg har gjort gjennom analysearbeidet og det jeg har løftet frem i diskusjonskapittelet. Når man bruker menneskelig metode, er det mange måter å fortolke på, og det er alltid en mulighet for at det finnes en annen sannhet enn den som er satt ord på. Det er mange faktorer man ikke rår over. Det kan være tanker og følelser informantene fremdeles er ubevisst, eller det kan være en mulighet for at informanten ikke har et dekkende språk for følelsene sine. Det kan også ligge hos meg som forsker. Jeg kan ha hatt fokus på feil steder eller mistolket ulike utsagn.

6.1 Oppsummerende funn

Når det gjelder betydningen av hjelp fra logoped, er denne hjelpen uvurderlig, forutsatt at den er behov og alderstilpasset. God og adekvat hjelp fra logoped er spesielt viktig på ungdom- og videregående skole, og det har nær sammenheng med resultater i muntlige fag. Det har dermed en direkte påvirkning på deres utdanningsmuligheter.

Frykt for telefoner, har betydning for livskvaliteten til informantene. De hadde hatt en lettere hverdag, og flere frie yrkesvalg uten frykt for telefonen.

Synet på egne kommunikasjonsferdigheter har betydning for karakterene i videregående skole, og en direkte konsekvens for utdanning og yrkesvalg. Det har også betydning for hvilke jobber de tør å søke på.

Lav selvfølelse i årene på videregående skole får en uheldig konsekvens for tanker om fremtidig utdanning og yrkeskarriere.

Støtte fra familie ser ut til å legge et godt grunnlag for mestringsoppfatning på barneskole, men at betydningen av støtte fra venner får økende viktighet med økende alder.

Informantene har negativ oppfattelese av seg selv som aktør på utdanningsområdet før de går ut av videregående skole, og er preget av stereotypiske tanker.

Alle informantene etterlyser åpenhet rundt det å ha stamming. De løfter spesielt frem årene på videregående. De kunne ønske at lærere og medelever hadde vært informert om stammingen, og at de hadde blitt gitt en reell sjans til å få vise hva de var gode for.

6.2 Tanker om veien videre

Jeg håper at denne studien vil bidra til litt mer kunnskap og forståelse på et felt som vi har lite forskning på i Norge. Det er også et felt det kunne vært interessant å gjøre en oppfølgende studie på, dersom man hadde hatt mer ressurser i form av tid og et bredere utvalg av personer som har stamming.

Litteraturliste

Bandura, A. (1986) *Social foundations of thought and action. A social cognitive theory*. Prentice-Hall: Engelwood Cliff, J.

Befring, E. og Tangen, R. (2004). *Spesialpedagogikk*, 3.utg, J.W. Cappelens Forlag,

Blood, G.W. et al (2003). Co-occurring disorders in children who stutter. *Journal of Communication Disorders*, 36, 427-448 .

Bloodstein, O. (1995). *A handbook of stuttering: 5th.ed.* London: Chapman & Hall.

Bothe, A.K. Davidow, J.H. Bramlett, R.E. Franic, D.M. & Ingham, R.J. (2006b). Stuttering treatment research, 1970-2005. *Journal of Speech-Language Pathology*.

Craig, A. et.al (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of Fluency Disorder*. 36(1), 17-26.

Crichton-Smith, I. (2002). Communicating in the real world. Accounts from people who stammer. *Journal of Fluency Disorder*, 7, 333-352.

Curlee, R.F. & Siegel, G.M. (2001). *Nature and treatment of stuttering*, Allyn & Bacon: Boston

Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode*. Oslo: Universitetsforlaget

Dietrichs, E. & Gjerstad, L. (2007). *Vår fantastiske hjerne*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2.utg.

Evenshaug, O. & Hallen, D. (1993). *Barn og ungdomspsykologi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS, 3.utg.

Feldby, L.C. (2006). *Lær om lidcombeprogrammet. Behandling av smøbbørnstammen- en*

introduktion. Danmark: Spesialpedagogisk Forlag.

Foundas, A.L. (2004). *Daf in stuttering; A potential Anatomical Link*, The stuttering Foundation.

Fuglseth, K. & Skogen, K. (2012). *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk*. Oslo: Cappelen akademiske forlag, 3.utg.

Furnham, A. & Davis, S. (2004). *Involvement of social dactors in stuttering: A review and assessment of current methodology*. *Stammering Res*, 2, 112-122.

Gadamer, H.G. (2010). *Sannhet og metode*. Oslo: Pax Forlag.

Ginzberg, E. (1972). *Toward a Theory of Occupational Choice: A Restatement*. Columbia University. New York.

Green, T. & Jøraas, T. (2005). *Behandling av stamming med tekniske hjelpemidler*. *Tidsskrift for Den Norske Legeforening*, 22, 3152-3153.

Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskaplige metoder*. Bergen: Bergen fagbokforlag.

Guitar, B. (2006). *Stuttering, an integrated approach to its nature and treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

Hayhow, R. Craig, A.M. Enderby, P. (2002). *Stammering and therapy wiewvs of people who stammer*. *Journal of fluency disorders*, 27. 1-17.

Hayhow, R. & Levy, C. (1989). *Working with stuttering*. Oxon: Winslow Press.

Heitmann, R. (2010). *Proceedings of the 4th Nordic Research*. Konferanse i Bergen 2010.

Hovd, T. (2001). *Det ble jo et anna liv på en måte*. Hovedfagsoppgave, HiST.

Hvinden, B.& Leiulfsrud, H. (2007). *Analyse av kvalitative data: Fiksérbilde eller puslespill? Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Illeris, K. Katznelson, N. Simonsen, B. & Ulriksen, L. (2002). *Ungdom, identitet og uddannelse*. Roskilde: Roskilde universitetsforlag.

Imsen, G. (1998). *Elevens verden, Innføring i pedagogisk psykolog*. Tana: Aschhoug, 3 .utg.

Iverach, L. Et al (2009). *The relationship between mental health disorders and treatment outcomes among adults who stutter. Journal of Fluency (34), 29-43.*

Killingdalen, K. (2010). *Narrativer i behandling og terapi. Skolepsykologi nr 4 , s.41-45.*

Klompas, M. & Ross, E. (2004). *Life experience of people who stutter, and the percieved impact on quality of life: personal accounts of South African individuals. Journal of Fluency Disorder. 29, 275-305.*

Kraaimaat, F. W. Vanryckeghem, M. & Van Dam-Baggen, R. (2002). *Stuttering and social anxiety, Journal of Fluency Disorders (27), 319-331.*

Kruuse, E. (2000). *Kvalitative forskningsmetoder*. Dansk Psykologisk Forlag.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitative forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviewing. Learning the craft og qualitative research interviewing*. United States of America: SAGE Publications, Inc.

Lassen, L. (2002) *Kunsten å hjelpe*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lazarus, R.S. (1999). *Stress and emotion, a new synthesis*, New York: Springer Publishing Company Paperback.

Markussen, E. et al (2006). *Forskjell på folk- hva gjør skolen?* Oslo: NIFU STEP.

Marner, T. (1994). *Kom lad oss snyde probleme*. Danmark: Hans Reitzels forlag.

Næss, H. E. (2011) . *Kulturell kompleksitet i det nye Norge*. Unipub forlag.

Postholm, M.B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnologi og*

kasusstudier. Oslo: Universitetsforlaget, 2.utg.

Preus, A. (1987). *Stamming og løpsk tale*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 2.utg.

Rustin, L. et al (1995). *The management of stuttering in Adolescence*. London. Whurr Publ.ltd.

Shapiro, A.D. (1999) . *Stuttering intervention, a collaborativ journey to fluency freedom*. Austin, Texas: Pro.ed, Inc.

Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering intervention: a collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas.: Pro.ed, Inc.

Sheeham, J.G. (1970). *Stuttering, Research and therapy*. New York: Harper & Row.

Skaalvik, E.M, og Skaalvik, S, (2005) *Skolen som læringarena. Selvoppfatning, motivasjon og læring*, Universitetsforlaget, Oslo,

Sommerschild, H. (1998): *Mestring som styrende begrep*, i Gjerum, B. Grøholt, B.

Starckweather C.W. & Acherman, J.G. (1997). *Stuttering: Studies in communicate disorders*. Austin Texas, Pro.ed. Inc.

Tran, Y. Blumgart, E. & Craig, A. (2011). Subjective distress associated with chronic stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 36, 17-26.

Van Riper, C. (1971). *The nature of stuttering*. Western Michigan University, Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Van Riper, C. (1973). *The treatment of stuttering*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall Inc,

Woolfolk, A. (2004) . *Pedagogisk Psykologi*. Tapir Akademisk Forlag,

Wormnes, B. & Manger, T. (2005). *Motivasjon og mestring*. Bergen: Fagbokforlaget.

Yairi, E. Ambrose, N.G. (1992). *A longitudinal study of stuttering in children. A preliminary report. Journal of Speech and Hearing Research*, 35, 755-760.

Yairi, E. (2006). *The Tudor Study and Wendell Johnson. In Goldfarb R. Ethics: A case study from fluency*. Plural Publishing.

Yairi, E. (1999). Epidemiologic Factors and Stuttering Research. In N. Ratner and C. Healey (Eds.). *Stuttering research and treatment: bridging the gap*. Mahwa, NJ: Erlbaum.

Yairi, E. & Ambrose, N.G. (2005). *Early childhood stuttering*. Austin Texas: PRO-ED, Inc.

Yairi, E. Ambrose, N. & Cox, N. (1996). *Genetics of stuttering: A critical review. Journal of Speech and hearing Research*, 39, 771-784.

Avisartikler:

Avisa Nordland, 1.mars 2011, « Terje vant stammekrigen». Jeg har avklart med forfatter at jeg nevner denne i oppgaven.

Nettsteder:

Si:D, Aftenposten, 2011

www.statped.no

www.stopbullying.org

Annet informasjonsmaterieil:

Bredtvedt kompetansesenter, (2011). nå; Statped Sørøst. Brosjyrer om taleflytvansker.

Vedlegg

- Vedlegg 1: Tilbakemelding på behandling av personvernopplysninger, 1 side.
- Vedlegg 2: Intervjuguide, 3 sider.
- Vedlegg 3: Forespørsel om å være informant til denne masteroppgaven, 1 side.
- Vedlegg 4: Informasjonsbrev til informantene som har takket ja til å være med, 1 side.

Irene Velsvik Bele
Profesjonshøgskolen
Universitetet i Nordland
Postboks 1490
8049 BODØ

Harald Hårfagres g
N-5007 Berge
Norway
Tel: +47-55 58 2
Fax: +47-55 58 9
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 1

Vår dato: 15.01.2013

Vår ref:32571 / 4 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.01.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

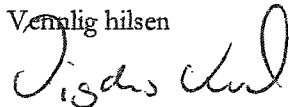
32571	<i>Stamming og yrkesvalg</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Nordland, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Irene Velsvik Bele</i>
Student	<i>[Redacted]</i>

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: *[Redacted]*

Problemstilling:

Hvordan kan stamming påvirke yrkesvalget?

Generelt om stammingen:

- Når startet stammingen?
- Hvordan opplevdes det?
- Hvordan opplever du stammingen din i dag?

Forskningsspørsmål 1

Hvilken hjelp og støtte har du hatt opp igjennom årene?

- Hvordan opplevde du familien din da du startet å stamme?
- Hvilken hjelp fikk du av lærere i barneskolen?
- Fikk du hjelp av logoped i barneskolen?
- Hva med ungdomsskoleårene?
- Hadde du logoped i ungdomsskoletida?
- Hvordan var det med hjelp fra logoped eller lærere i årene på v.g.skole?
- Hvordan har familien støttet deg opp igjennom årene?
- Har du fått støtte fra venner eller kamerater?

Har du hjelp fra logoped eller støtte fra andre i dag?

Forskningsspørsmål 2:

Har stammingen hatt påvirkning på mestringsfølelsen din?

- Hvordan trivdes du gå på barneskolen?

- Hvilke fag likte du best?
- Hvordan synes du selv at du fikk til skolearbeidet?
- Hvordan likte du å begynne på ungdomsskolen?
- Hvordan synes du at du presterte der?
- Hvilke fag likte du best der?
- Hvilke fag mestret du best?
- Hvordan trivdes du på v-g.skole?
- Hvilke fag mestret du best der?
- Favorittfag?
- Hvilket syn hadde du på deg selv sånt rent skolefaglig på v.g.skole?
- Hvilke tanker gjorde du deg omkring videre utdanning?
- Var det noen gang at du tenkte at det var yrker du måtte styre unna?
- Har det vært yrker du har hatt lyst til å ha, men ikke turt pga stammingen?
- Dersom du kunne velge på nytt, hadde du valgt annerledes enn det du gjorde?
- Er det noe annet du synes du mestrer godt?
- Tenkte du tidligere at det var yrker en som stammer ikke kan ha, og eventuelt hvorfor?
- Hvordan tenker du om dette i dag?
- Kunne du tenke deg en annen jobb eller utdanning?
-

Forskningsspørsmål 3:

I hvilken grad har stammingen påvirket selvfølelsen?

- Beskriv deg selv med tre ord?
- Har du noen gang tenkt at andre har mer verdi enn deg selv?
- Beskriv deg selv uten stammingen?

- Har selvfølelsen endret seg i løpet av skoletiden?
- Eventuelt på hvilken måte?
- Hva tror du grunnen eventuelt har vært?
- Føler du at du har fått vist frem den du er?
- Får du vist det i dag?

- På en skala fra 1-10, der 1 er dårlig og 10 meget godt selvbilde. Hvor vil du plassere deg som vg.elev og nå ?
- Kan det tenkes at stammingen har ført til noe bra for deg?

Forskningsspørsmål 4:

Hvordan har stammingen påvirket deg i forholdet til kommunikasjonen med andre ?

- Hvordan har det vært å få seg venner på skolen?
- Utenfor skolen?
- Har du vært åpen om stammingen til vennene dine?
- Hvordan er synet på deg selv som kommunikasjonspartner før og nå?
- Har du turt å rekke opp hånden i timene på skolen?
- Hvordan gikk det med de muntlige fagene på ungdomsskole/ v.g skole?
- Fikk du sagt det du ville, når du ville?

- Hvordan har det vært å ha fremføringer på skolen?
- Hvordan opplevdes det å ta kontakt med ukjente?
- Å bruke telefon?
- Hvordan har forholdet ditt vært til autoriteter før og nå?
- Vil du si stammingen din preger deg i forhold til å bli kjent med nye mennesker i dag?
- Er du engstelig for å prate i noen sammenhenger i dag? Telefoner, foredrag, ukjente osv.?

Invitasjon til å være informant i mitt masterprosjekt

Hei. Jeg heter XXX, og tar en Mastergrad i logopedi ved Universitetet i Nordland. Jeg skal skrive om taleflytvansker. Oppgaven skal dreie seg om voksne som har stammet i ungdomsårene. Logopeden xxx har sagt seg villig til å distribuere mine forespørsler.

Man regner med at det er omlag 30 000 voksne som har stamming i Norge i dag. Alle er forskjellige, men de har til felles at de stammer. I oppgaven min ønsker jeg å fortelle historien til de som stammer/har stammet, for at det skal bli mer informasjon og åpenhet rundt det å stamme.

Hvis du sier ja til å bli med, vil jeg intervju deg for å bli kjent med din historie, og høre hvordan stammingen har påvirket deg og hverdagen din. Jeg ber deg også fortelle om hvilke tanker du har gjort deg omkring studier og yrkesvalg.

Jeg har taushetsplikt, og alle opplysninger blir behandlet med fortrolighet. Historien anonymiseres, og opplysninger og person skal ikke kunne knyttes sammen.

Ved å være informant bidrar du til å øke kunnskapen omkring stamming, og sette fokus på hva man bør vektlegge i tilbudet til en som har stamming.

Ved å fylle ut returen til den vedlagte svarslippen, eller sender en mail eller sms, bekrefter du at du vil være informant til oppgaven min. Jeg tar da kontakt med deg for videre informasjon. Det er bare å kontakte meg dersom det er noe du lurer på.

Vennlig hilsen

.....klipp

Jeg har lyst å være informant.

Navn:

Adresse:

Mobil:

E-post:

Takk for at du vil være med på prosjektet mitt

Jeg har fått tilbakemelding på at du er en av tre som har sagt ja til å være informant i masteroppgaven min. Det er jeg veldig glad og takknemlig for, og jeg gleder meg til å høre din historie.

Målet med prosjektet mitt er å få bedre kunnskap om hvordan stamming eventuelt påvirker utdanning og yrkesvalg.

Når jeg intervjuer deg vil jeg være interessert i å høre hvilke tanker du har, og har hatt rundt det å stamme. Jeg vil spørre om hvordan stammingen har påvirket og påvirker hverdagen din, om utvikling av selvfølelsen, og tanker knyttet til studie og yrkesvalg.

Jeg har taushetsplikt, og alle opplysninger du gir meg vil bli behandlet fortrolig. Historien du forteller meg, vil bli anonymisert, og opplysningene skal behandles på en slik måte at de ikke kan spores tilbake til deg.

Det er ikke meningen at du skal ha utgifter ved å være informant. Samtidig har ikke jeg midler til å gi en tilstrekkelig kompensasjon for at du bruker av tiden din. Mitt håp er at du opplever intervjuene som meningsfulle, og at du synes dette er en interessant tilnærming. Jeg vil derfor tilby deg et eksemplar av oppgaven når den er ferdig. Den skal i utgangspunktet være ferdig til midten av mai 2013.

Hvis du lurer på noe i forbindelse med intervjuene, prosjektet eller annet som har med oppgaven å gjøre, er det bare å ta kontakt med meg.

Med vennlig hilsen

XXX